

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Caroline Pålsson

Barnets röst i frågor om vårdnad, boende och umgänge

Kommer den höras tydligare efter inkorporeringen av
barnkonventionen?

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Termin för examen: Period 1 HT2019

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	3
FÖRORD	5
FÖRKORTNINGAR	6
1 INLEDNING	7
1.1 Syfte och frågeställningar	8
1.2 Avgränsningar	9
1.3 Metod och material	10
1.4 Forskningsläge	14
1.5 Disposition	16
2 TIDEN FÖRE DEN 1 JANUARI 2020	17
2.1 Barnkonventionen som folkrättslig källa	17
2.1.1 Transformering och normharmoni	17
2.1.2 Fördragskonform tolkning	20
2.2 Föräldrabalken	21
2.2.1 Vårdnad om barn	21
2.2.1.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för vårdnadsansvaret	22
2.2.2 Barnets boende	25
2.2.2.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för boenderelaterade frågor	25
2.2.3 Umgängesrätt	26
2.2.3.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för umgängesfrågor	26
2.3 Tvistelösning	27
2.3.1 Barnets bästa	28
2.3.2 Barnets vilja	29
2.3.2.1 Inhämtnade av barnets åsikter	30
2.3.2.2 Hänsynstagande till barnets åsikter	32
2.3.3 Barns utrymme i processen	35
3 TIDEN EFTER DEN 1 JANUARI 2020	37
3.1 Barnrättslagen	37
3.2 Artikel 12	38
3.2.1 Rätten till delaktighet	39
3.2.2 Rätten att fritt uttrycka åsikter	40

3.2.3	Rätten att få åsikter beaktade	41
3.2.4	Genomförande av rätten till delaktighet	42
4	KONSEKVENSER AV BARNSRÄTTSLAGENS IKRAFTTRÄDANDE	44
4.1	En syn på barnet som fullvärdig rättighetsbärare	45
4.2	Ökat fokus på barns deltagande	46
4.3	Föräldrars bestämmanderätt	46
4.4	Förutsebarheten	47
4.4.1	Direkt tillämplighet	48
4.4.2	Val av tolkningsmetod	49
4.4.3	Oklar räckvidd och omfattning	50
5	ANALYS	52
5.1	Tiden efter den 1 januari 2020	52
5.1.1	Domstolens handläggning	54
5.1.2	Domstolens bedömning och beslut	56
5.1.2.1	Barnets vilja ska utgöra en väsentlig del av barnets bästa	56
5.1.2.2	Begränsningar av barns rätt att komma till tals	57
5.1.2.3	Förhållandet mellan barns rätt att höras och vårdnadshavares bestämmanderätt	59
5.2	Slutsatser	61
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	63
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	66

Summary

This thesis is aiming to explain and analyse children's participation in legal proceedings concerning custody, residence and visitation. Children are given the right to participation through regulations in Swedish law as well as in international legal instruments. The UN Convention on the Rights of the Child (the CRC) is given a central role in this thesis. Article 12 in the CRC statutes that children shall be assured the right to freely express their views in all matters affecting the child and that those views shall be given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Sweden ratified the CRC in 1990 and has since then had an obligation under public international law to comply with the provisions therein. The Swedish legislation has therefore reformed in order to ensure consistency with the requirements that are expressed in the Convention. The principle in Article 12 can be found in the Parental Code. Chap. 6 Sect. 2 a in the Parental Code statutes that the child's will shall be taken into consideration in accordance with the age and maturity of the child in all decisions regarding custody, residence and visitation. Even so the principle in Article 12 is not considered having sufficient impact on decision-making processes in Sweden. On the 1st of January 2020 The United Nations Convention on the Rights of the Child Act (2018:1197) entered into force giving the CRC status of Swedish law which is expected to entail a clearer bond on legal practitioners to consider the rights that follow from the CRC.

This thesis investigates how children's rights to participation may be affected due to the incorporation of the CRC. It is noted that the impact on children's rights to participation depends on what the incorporation may induce on the application of the law in Swedish courts. In summary, the incorporation indicates that the provisions of the Convention should interact meaning that the court hardly can distinguish the child's right to participation in legal proceedings from the right to participation in everyday

life. The rights in the CRC addresses the child wherever he or she is in life resulting in a conclusion that the right to participation in legal proceedings, within the social services and in everyday life are more intertwined.

Activities in court are considered being the decisive element for child participation but the greatest effects are likely to be obtained in everyday life and within legal proceedings to the extent it does not refer to a final judgement.

Sammanfattning

Uppsatsen syftar till att redogöra för och analysera barns delaktighet i tvister om vårdnad, boende och umgänge. Barn ges rätt till inflytande genom bestämmelser i såväl svensk rätt som genom internationella instrument. FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ges en central roll i uppsatsen. Artikel 12 i barnkonventionen stadgar att barn ska tillförsäkras rätten att fritt uttrycka åsikter i alla frågor som rör barnet och att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till ålder och mognad.

Sverige ratificerade barnkonventionen 1990 och har sedan dess haft en folkrättslig förpliktelse att följa bestämmelserna däri. Den svenska lagstiftningen har därför reformerats i syfte att tillse att det råder samstämmighet med de krav som kommer till uttryck i konventionen. Principen i artikel 12 finns uttryckt i föräldrabalken (FB). I 6 kap. 2 a § FB stadgas att hänsyn ska tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad vid alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Trots det anses inte principen i artikel 12 ha fått önskat genomslag i den svenska rättstillämpningen. Den 1 januari 2020 gavs konventionen status av svensk lag genom att lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnrättslagen) trädde ikraft. Barnrättslagens ikraftträdande bedöms medföra ett förtydligade av att rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av konventionen.

Uppsatsen utreder vilka följder barnrättslagen kan tänkas få för barns rätt att höras. Utredningen leder till ett konstaterande av att lagens inverkan på barns rätt till delaktighet beror av vad lagen kan komma att innebära för domstolens arbete. Sammanfattningsvis markerar inkorporeringen att konventionens artiklar samverkar vilket innebär att domstolen svårligen kan särskilja barns rätt till delaktighet i en domstolsprocess från rätten till delaktighet i vardagslivet. Rättigheterna i konventionen möter barnet där han eller hon befinner sig i livet vilket resulterar i en slutsats om att barns

rätt till delaktighet i en domstolsprocess, inom socialtjänsten och i vardagslivet kommer närmare varandra. Domstolens arbete bedöms vara utslagsgivande för barns rätt till delaktighet men störst effekt torde fås utanför domstolsprocessen samt inom en sådan process till den del det inte avser en slutlig prövning i målet.

Förord

Det är med visst vemod jag nu lämnar åren på Juridicum bakom mig. Med mig tar jag mycket, inte minst roliga minnen, lärdomar och en tro på att allt (!) går om man vill.

Tack,

Eva Ryrstedt för att du varit en förstående handledare,
Mamma, pappa, Christoffer för att ni alltid tror på mig,
Hanna för att du gör allt svårt i livet enklare, så även uppsatsskrivande,
Josefin för många skratt som behövts under terminen,
Ella för att endast halva uppsatsen hade varit klar utan våra träffar,
Veronika, Sofie, Sofia, Maria, Terese för att ni gjort tiden som student fantastisk på alla sätt.

Lund, den 8 februari 2020.

Caroline Pålsson

Förkortningar

CRC	UN Convention on the Rights of the Child
Ds	Departementsserien
FB	Föräldrabalk
FN	Förenta nationerna
HD	Högsta domstolen
MFoF	Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk
SOU	Statens offentliga utredningar
UN	United Nations

1 Inledning

I familjerättsliga processer om vårdnad, boende och umgänge intar barnet en komplicerad roll. Barnet har inte partsställning i målet. Likväl är barnet föremål för sina föräldrars tvist och en person vars liv kommer påverkas av de beslut som fattas. Barnet spelar huvudrollen men saknar processuell rättighet i form av talerätt. Processuella rättigheter är dock inte nödvändigt för barns deltagande i den aktuella processen.¹ Barn ges rätt att delta i familjerättsliga processer genom bestämmelser i både svensk lagstiftning och genom internationella instrument.

Enligt artikel 12 i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) ska barn tillförsäkras rätten att uttrycka sin åsikt och få denna beaktad i förhållande till ålder och mognad. Barnkonventionen är ett rättsligt bindande dokument antaget av FN:s generalförsamling den 20 november 1989.² Sverige ratificerade konventionen 1990 och har sedan dess haft en folkrättslig förpliktelse att följa bestämmelserna.³

Barnkonventionen blir en del av den svenska inhemska rätten den 1 januari 2020 genom lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnrättslagen). Det är en inkorporeringslag innebärande att hela konventionen, oförändrad, ges status av svensk lag.⁴

Sedan Sverige ratificerade barnkonventionen har den svenska lagstiftningen vid flera tillfällen reformerats i syfte att tillse att det råder samstämmighet med de krav som kommer till uttryck i konventionen. En översyn av reglerna i föräldrabalken (FB) om barns möjlighet till inflytande resulterade till exempel i 1996 års reform.⁵ Reformen innebar att den svenska rätten för

¹ Dahlstrand (2004) s. 112 ff.

² Grahn-Farley (2019) s. 11 f.

³ Singer (2019a) s. 14.

⁴ Grahn-Farley (2019) s. 9 f.

⁵ SFS 1995:1242; Dahlstrand (2004) s. 34 f.

första gången fick ett uttryckligt stadgande om att domstolen ska beakta barnets vilja i mål om vårdnad och umgänge.⁶ Idag föreligger en skyldighet för domstolen att ta hänsyn till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad enligt 6 kap. 2 a § tredje stycket FB.

Med vetskapen om vad ratifikationen av barnkonventionen medfört är det berättigat att med stor nyfikenhet stå frågande inför vad barnrättslagen kommer innebära för rättsutvecklingen.

I skrivandets stund har barnrättslagen ännu inte trätt i kraft. Så kommer dock ha skett när uppsatsen slutförs varför den vidare framställningen kommer benämna tiden före den 1 januari 2020 som ”då gällande rätt”.

1.1 Syfte och frågeställningar

Uppsatsen syftar till att redovisa tänkbara konsekvenser av den nya lagstiftningen och kritiskt granska dessa mot bakgrund av en redogörelse för barns delaktighet i tvister om vårdnad, boende och umgänge i Sverige. Redogörelsen görs med utgångspunkt i det regelsystem som styrde domstolens handläggning och beslutsfattande innan barnrättslagen trädde i kraft.

Syftet preciseras i följande frågeställningar:

1. Under vilka förutsättningar skulle barnets vilja beaktas i tvister om vårdnad, boende och umgänge och när hade domstolen fullgjort sin skyldighet att beakta barnets vilja enligt det regelsystem som föregick barnrättslagen, alltså innan den 1 januari 2020?
2. Vad kan barnrättslagen tänkas innebära för barns delaktighet och vilka följder kan det i sin tur få för domstolens handläggning, bedömning och beslut i mål om vårdnad, boende och umgänge?

⁶ Dahlstrand (2004) s. 70 & 78.

1.2 Avgränsningar

Jag vill inledningsvis förtydliga att jag, i enlighet med syftet, endast behandlar barns delaktighet i tvister om vårdnad, boende och umgänge i Sverige. Jag berör inte andra familjerättsliga processer som till exempel faderskap och underhåll. Jag behandlar inte heller mål om verkställighet av dom eller beslut om vårdnad, boende och umgänge. I ett verkställighetsmål gör domstolen inte en omprövning i sak utan prövar endast om själva verkställigheten är förenlig med barnets bästa. Hänsyn ska dock på nytt tas till barnets vilja även om barnets inställning redan är utredd i det föregående målet.⁷ Jag vill därför inte förringa verkställighetsförfarandets relevans i en uppsats om barns delaktighet. Val av avgränsning har gjorts för att möjliggöra fördjupade studier av domstolens prövning i sakfrågan.

Det finns varken tid eller utrymme att göra en fullständig redogörelse för barns delaktighet i tvister om vårdnad, boende och umgänge. Jag fokuserar därför på barns rätt att komma till tals, få information om processen och få sin åsikt beaktad. Barns processuella ställning måste givetvis också betraktas som en faktor som påverkar deltagande. Min utgångspunkt är dock, som jag tidigare redogjort för, att deltagande inte förutsätter att barn tillskrivs processuella rättigheter. Det ska inte förstås som att avsaknad av talerätt och processbehörighet inte har betydelse för barns delaktighet. Det kommer dock inte diskuteras vidare inom ramen för denna uppsats.

Uppsatsen behandlar bestämmelserna i 6 kap. FB, barnrättslagen och barnkonventionen som folkrättsligt instrument. Det sistnämnda studeras endast utifrån ett svenskt perspektiv. Barnkonventionen är en global rättskälla varför det givetvis kan finnas relevant information i andra länders rättsordningar. Dessutom har konventionen redan inkorporerats i flera länder till exempel Norge och Finland.⁸ Konventionstexten är dock inte utformad i syfte att vara direkt tillämplig i traktatstaterna utan för att

⁷ 21 kap. 1 § första stycket FB; Saldeen (2013) s. 252 f.

⁸ SOU 2016:19 s. 370.

omsättas till nationell rätt i respektive land.⁹ Det betyder att arbetet med att förverkliga konventionen kommer att påverkas av interna faktorer i varje enskilt land. Jag bedömer därför att det skulle krävas ingående studier av utländska rättskällor och tolkningsverktyg för att tillföra något i en diskussion om hur barnkonventionen ska tolkas i den svenska rätten. Eftersom uppsatsen saknar utrymme för ingående studier av utländsk rätt finner jag inte anledning att göra en översiktlig komparativ undersökning trots barnkonventionens karaktär av global rättskälla. Istället fokuserar jag på detaljerade jämförelser av bestämmelser i föräldrabalken och barnkonventionen samt komparation av barnkonventionen som folkrättslig källa respektive inhemsk lag.

Barns rättigheter, däribland rätten att komma till tals, finns reglerad i fler internationella rättskällor utöver barnkonventionen som till exempel Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.¹⁰ EU-rätten utelämnas emellertid helt från uppsatsen. Avgränsningen har gjorts, dels av utrymmesskäl och dels på grund av att EU-rätten har en begränsad betydelse för att besvara syftet med uppsatsen.

1.3 Metod och material

Jag använder mig av rättsdogmatisk metod för att besvara uppsatsens första frågeställning. En rättsdogmatisk metod innebär att gällande rätt utreds med hjälp av allmänt accepterade rättskällor. Jag studerar således lagtext, förarbeten, rättspraxis och den juridiska litteraturen.¹¹ Endast beskriven på detta sätt kan metoden verka tämligen oproblematiske. För att inte förmedla en missvisande bild vill jag därför kort redogöra för de överväganden jag gjort inom ramen för metoden.

⁹ Grahn-Farley (2019) s. 15.

¹⁰ Schiratzki (2019) s. 22.

¹¹ Kleineman (2013) s. 21.

Jan Kleineman uttrycker att rättsdogmatiken erbjuder juristen en verktygslåda att använda vid uttolkning av gällande rätt.¹² Det är däremot ingen enkel uppgift att välja korrekta verktyg. I valet ska rättskällornas inbördes förhållande beaktas. Lagtext och prejudikat har formell auktoritet och får tillsammans med förarbetsuttalanden anses ha företräde framför doktrin.¹³ Av den anledningen har jag valt att använda mig av lagtext, överrättspraxis och förarbeten. Doktrin används för att förstå innehållet i dessa rättskällor. Jag finner dock anledning att, utöver dess förklarande funktion, behandla den juridiska litteraturen som en fristående rättskälla. Barnets inställning adresseras sällan i rättspraxis varför rättstillämpningen har kritiserats för att sakna transparens avseende bedömningen av barnets vilja.¹⁴ Dessutom når parterna ofta en överenskommelse innebärande att tvisten aldrig blir föremål för domstolens prövning. Det är därför motiverat att söka svar på vad som utgör gällande rätt även utanför de formellt auktoritära rättskällorna. Stor försiktighet måste dock iakttas eftersom den första frågeställningen avser att beskriva rättsläget. Ett de-lege-lata perspektiv har till följd att avvikelser från de formellt auktoritära rättskällorna kan anses ligga i utkanten av vad den rättsdogmatiska metoden tillåter.¹⁵ Argument hämtade från doktrin ges därför aldrig helt självständig bäring utan viss förankring i någon annan rättskälla. Jag är vidare tydlig med när sådan argumentation förs för att inte inge en falsk säkerhet om rättsläget.

Jag besvarar uppsatsens andra frågeställning i två led. Jag utreder innebörden av principen om barns rätt att höras i barnkonventionen för att sedan jämföra denna med bestämmelserna i 6 kap. FB. Barnkonventionens innehåll kan svårligen utredas med hjälp av den traditionella rättsdogmatiska metoden. Det saknas för det första både förarbeten och praxis. Behörighet att döma över barnkonventionens innehåll tillkommer

¹² Kleineman (2013) s. 23.

¹³ Kleineman (2013) s. 28.

¹⁴ Se exempelvis Ryrstedt (2009a) s. 1034 f.

¹⁵ Kleineman (2013) s. 30 & 36.

ingen överordnad domstol.¹⁶ Barnrättskommittén är det enda övervakningsorgan som etablerats enligt konventionen och kommitténs kommentarer är inte rättsligt bindande.¹⁷

Vidare innefattar barnkonventionen ett sociologiskt holistiskt perspektiv vilket tillgodoser konventionens syn på barnet som rättighetsbärare. Utifrån detta synsätt har det utvecklats en barnkonventionsmetod som innehåller betydligt fler tolkningsverktyg än den rättsdogmatiska metoden. I barnkonventionsmetoden kan till exempel även etiska normer och politiska beslut användas för att möta barnets bästa.¹⁸ Rätten är det centrala i uppsatsen. Jag anser därför inte att barnkonventionsmetoden är lämplig att använda för att besvara uppsatsens syfte även om den accepterar rätten som ett av flera tänkbara verktyg för att finna lösningen på ett problem.

Barnkonventionsmetoden och användning av de formellt auktoritära rättskällorna är dock inte de enda framkomliga vägarna för fastställande av innehållet i barnkonventionen. Behörighet att direkt tolka konventionen, i brist på en domstol som granskar konventionens efterlevnad, tillkommer varje enskild stat.¹⁹ Eftersom jag undersöker hur barnkonventionen tolkas i den svenska rätten använder jag mig av de tolkningsverktyg som står till förfogande för de svenska domstolarna i deras rättstillämpning. Jag ger således de förarbeten som ledde fram till barnrättslagen stort utrymme, dvs. främst Barnrättighetsutredningens betänkande SOU 2016:19 och regeringens förslag i proposition 2017/18:186. I detta sammanhang vill jag uppmärksamma läsaren på att flera av de förarbetsuttalanden som behandlas i uppsatsen även finns omnämnda och omarbetade i promemorian Ds 2019:23.

Det ska vidare inte förbises att barnkonventionens ordalydelse i sig själv utgör en del av rättskällevärdet på grund av barnrättslagens ikraftträdande.

¹⁶ Grahn-Farley (2019) s. 20 f.

¹⁷ Grahn-Farley (2019) s. 16.

¹⁸ Grahn-Farley (2019) s. 13 ff.

¹⁹ Grahn-Farley (2019) s. 16 f.

Jag använder mig därför av en tolkande textanalytisk metod. Det innebär att ordalydelsen läses i syfte att intuitivt utröna dess djupare betydelse avseende innehållet.²⁰

Jag studerar även barnrättskommitténs kommentarer. Barnrättskommittén tolkar visserligen traktatstaternas implementeringsarbete snarare än konventionens objektiva betydelse, men är likväl det enda övervakningsorgan som etablerats.²¹ Det är därför troligt att de svenska domstolarna kommer använda sig av barnrättskommitténs kommentarer för vägledning.

Slutligen ger jag även den juridiska litteraturen en framträdande roll även om det inte är forskare som fastställer gällande rätt. Eftersom praxis på området saknas kan det antas att subjektiva element får visst utrymme i den kommande praxisbildningen. Den lagtolkning som en domare utövar i domstol skiljer sig inte nämnvärt mot en forskares argumentation i doktrin. Även resultat som underbyggs av välgrundade argument kan antas innehålla ett visst mått av subjektivitet framförallt när det saknas formellt auktoritära rättskällor.

Enligt Kleineman har doktrin dessutom i uppgift att kritisera rättsläget. Det finns tillfällen när Högsta domstolen (HD) hänvisat till akademiska framställningar i sina avgöranden och tillfällen då den juridiska litteraturen utgjort skäl för praxisändring. Rättskälleläran är på så vis inte enbart hierarkisk utan det finns också ett samspel mellan rättskällorna.²² Om kritik i doktrin kan ändra domstolspraxis finns det grundad anledning att anta att doktrin i vart fall kan påverka rättstillämpningen när prejudikat helt saknas. Jag bedömer därför att det finns anledning att ta hänsyn till argument i doktrin för att påvisa rättsläget.

²⁰ Ryrstedt (2009b) s. 825.

²¹ Grahn-Farley (2019) s. 16.

²² Kleineman (2013) s. 32 ff.

För att besvara uppsatsens andra frågeställning använder jag slutligen en komparativ metod. Den komparativa metoden innebär vanligen en jämförelse av rättssystem i olika länder. Komparationer kan dock göras även i andra syften. Jämförelser av olika regelsystem på olika nivåer kan benämnas vertikala komparationer.²³

Det komparativa momentet i denna uppsats består av jämförelser av 6 kap. FB och barnkonventionen. En svårighet jag måste förhålla mig till vid detta moment är att båda regelsystemen har status av svensk lag och således är på samma nivå. Samtidigt är Sverige även fortsättningsvis folkrättsligt bundet av förpliktelserna i konventionen. Folkrätten och den svenska inhemska rätten är däremot regelsystem på olika nivåer. Komparationer görs i syfte att finna potentiella konsekvenser av inkorporeringen av barnkonventionen.

1.4 Forskningsläge

Barnrätten är ett rättsområde i förändring och det finns flertalet framstående forskare inom området.

Anna Singer beskriver FB:s bestämmelser med fokus på barnets med- och självbestämmanderätt i boken *Barns rätt*. Hon redogör vidare för barnets rättsliga ställning vid tvister mellan föräldrar i boken *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*. Båda framställningarna har nya upplagor med utgivningsår så sent som 2019.

Även Johanna Schiratzki har givit ut en ny upplaga av sin bok *Barnrättens grunder* med anledning av förändringar på området däribland inkorporeringen av barnkonventionen. Med fullständigt fokus på inkorporeringen av barnkonventionen har Maria Grahn-Farley presenterat en rättsdogmatisk analys av artiklarna i sin bok *Barnkonventionen – En kommentar*.

²³ Olsen (2004) s. 125.

Gällande just principen om barns rätt att höras kan följande särskilt framhållas: Eva Ryrstedts artikel ”Barnets bästa och vilja i domstol” publicerad i *Svensk Juristtidning* 2009 och Rebecca Sterns artikel ”Rätten till deltagande enligt FN:s barnkonvention” i *Nordic journal of human rights* 2007. Mer aktuellt i tiden är Rebecca Sterns publikation av boken *Implementing Article 12 of the Convention on the Rights of the Child* år 2017.

Med beaktande av att uppsatsens författande och barnrättslagens ikraftträdande sammanfaller nära i tiden kan ämnets aktualitet inte nog understrykas. Även under barnrättsdagarna på Conventum i Örebro uppmärksammades barnrättslagen. Titti Mattsson, professor vid juridiska institutionen på Lunds universitet, höll en föreläsning om barns rätt att komma till tals. Titti Mattsson konstaterar att barns rätt till delaktighet inte nödvändigtvis skiljer sig från de rättigheter vuxna människor har i sina kontakter med myndigheter. Inte heller en vuxen människa är garanterad bifall för sin ståndpunkt. Hon för därför fram tankeexperimentet att tala om den ”lilla människans” rätt till delaktighet snarare än ”barnets” rätt till delaktighet.²⁴

Trots omfattande forskning är det ingen som med säkerhet vet hur artiklarna i barnkonventionen kommer tolkas i svenska domstolar. Min förhoppning är att tillföra något ytterligare till den pågående diskussionen. Huruvida jag anser att det är ”barnets” eller den ”lilla människans” rätt till delaktighet som bäst beskriver resultatet av inkorporeringen lämnas emellertid till uppsatsens slutord.

²⁴ UR Samtiden – Barnrättsdagarna 2019.

1.5 Disposition

Eftersom uppsatsen innehåller komparativa moment med brytpunkt den 1 januari 2020 är den följande framställningen strukturerad utefter detta datum. Avsnitt 2 behandlar gällande rätt före barnrättslagen hade trätt i kraft medan avsnitt 3 behandlar gällande rätt efter lagens ikraftträdande. Tänkbara konsekvenser av inkorporeringen av barnkonventionen redovisas i avsnitt 4. Avslutningsvis analyseras konsekvenserna med ett kritiskt förhållningssätt.

2 Tiden före den 1 januari 2020

Barnets vilja i tvister om vårdnad, boende och umgänge reglerades före den 1 januari 2020 av bestämmelserna i 6 kap. FB. Svensk familjelagstiftning påverkades av barnkonventionen som folkrättsligt instrument.²⁵

2.1 Barnkonventionen som folkrättslig källa

Barnkonventionen är ett resultat av ett arbete inom FN som syftade till att skapa rättsligt bindande regler om barns rättigheter.²⁶ Till följd av att endast stater kan bli traktatsparter till konventionen har bestämmelserna endast en horisontellt bindande effekt mellan länder.²⁷ Det är alltså den svenska staten som åtagit sig att följa konventionsbestämmelserna. Åtagandet skedde när Sverige ratificerade konventionen 1990.²⁸ Ett förverkligande av konventionen förutsätter att bestämmelserna kan tillämpas av domstolar och andra myndigheter. Eftersom Sverige är en dualistisk stat är konventionen inte direkt tillämplig för domstolar trots den svenska statens åtagande. I dualistiska stater är folkrätten skild från den inhemska rätten om denna inte införlivas med den nationella rättsordningen. Den bundenhet som uppstår i förhållande till andra traktatstater verkar emellertid som ett påtryckningsmedel för den svenska staten att uppfylla sina folkrättsliga åtaganden.²⁹

2.1.1 Transformerings och normharmonier

Artikel 4 i barnkonventionen stadgar att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder för att genomföra rättigheterna i konventionen. Ett sätt för

²⁵ Jänträ-Jareborg & Singer (2012) s. 75.

²⁶ Grahn-Farley (2019) s. 13.

²⁷ Grahn-Farley (2019) s. 19.

²⁸ Schiratzki (2019) s. 23 f.

²⁹ SOU 2016:19 s. 351 f.

den svenska staten att tillse att konventionsbestämmelserna får genomslag i domstolar och andra myndigheters verksamheter är att vidta lagstiftningsåtgärder. Lagstiftaren kan använda sig av olika metoder för att införliva konventionen med den nationella rätten.³⁰

Transformerering innebär att svensk rätt förses med författningstext motsvarande konventionsbestämmelserna.³¹ Det kan ske genom en helt ny författning eller omarbetning av en befintlig författning. Metoden medför, oavsett behov av ny författning eller omarbetning av befintlig författningstext, att konventionsbestämmelsen kan anpassas till det svenska rättssystemet och dess språkbruk. Vid transformerering är det den svenska författningstexten som blir gällande rätt. Lagstiftarens arbete ger på så vis domstolar och andra rättstillämpare en internationell rättskälla stöpt i en form de är väl förtrogna med. Transformerering är endast nödvändigt i den utsträckning det inte redan finns inhemska regler som uppfyller konventionens krav. Metoden har därför ett nära samband med konstaterande av normharmoni.³²

Vid ratificeringen av barnkonventionen ansågs normharmoni föreligga mellan konventionens innehåll och svensk rätt.³³ Regeringen bedömde att tillträdet till konventionen inte krävde några ändringar i den svenska lagstiftningen, vilket sedermera också bekräftades av riksdagen.³⁴ Det ansågs råda samsyn kring att betrakta barnet som en individ med egna rättigheter och behov. Den svenska uppfattningen att barn ska ges möjlighet att ta del i såväl frågor som rör barnet personligen, familjeangelägenheter och samhällsfrågor i takt med stigande ålder och mognad bedömdes vidare stå i god överensstämmelse med konventionens krav.³⁵

³⁰ SOU 2016:19 s. 351 f.

³¹ Schiratzki (2019) s. 25.

³² SOU 2016:19 s. 351 f.

³³ Schiratzki (2019) s. 24.

³⁴ Prop. 1989/90:107 s. 3.

³⁵ Prop. 1989/90:107 s. 22.

Konstaterandet av överensstämmelse förbehölls att gälla regelverkens allmänna syftning. Viss tveksamhet uttrycktes gällande detaljöverensstämmelse mellan konventionen å ena sidan samt svensk rätt och praxis å andra sidan.³⁶ Ett konstaterande av normharmoni kräver en genomgång av den nationella rättsordningen. Trots en noggrann granskning av svensk rätt är bedömningen inte konstant utan kan komma att omprövas vid ett senare tillfälle.³⁷ Med det i åtanke kan det vara lättare att förstå det reformarbete som ändå följde ratifikationen av barnkonventionen. Ett arbete som enligt min mening till det närmaste liknar transformeringsmetoden. Ett kontinuerligt arbete kan dock anses legitimera anspråket på normharmoni.³⁸

Det var konventionens grundprinciper, däribland rätten att komma till tals, som ansågs vara av sådan vikt att det kom att genomföras ett reformarbete de följande åren trots konstaterande av normharmoni.³⁹

Justitiedepartementet initierade en undersökning av om det svenska regelsystemet tillvaratog barns rätt att komma till tals på bästa sätt. Undersökningen ledde så småningom fram till ny lagstiftning.⁴⁰ Från och med 1 januari 1996 finns därför ett uttryckligt stadgande i föräldrabalken om att domstolen ska beakta barnets vilja.⁴¹ Först gällde bestämmelser om barns rätt att komma till tals endast i mål om vårdnad och umgänge men det utvidgades till att även omfatta mål om barns boende genom 1998 års reform. Genom samma reform blev bestämmelserna även tillämpliga vid socialnämndens prövning av avtal om vårdnad, boende och umgänge.⁴²

Sammanfattningsvis kan barnkonventionens inflytande på den svenska rättsutvecklingen tydligt noteras.⁴³ Föräldrabalkens bestämmelser har sedan 1990-talet ständigt varit föremål för revideringar. Revideringarna har varit

³⁶ Prop. 1989/90:107 s. 28.

³⁷ SOU 2016:19 s. 353 f.

³⁸ Jänterä-Jareborg & Singer (2012) s. 79.

³⁹ Schiratzki (2019) s. 24 f.

⁴⁰ Saldeen (2013) s. 182.

⁴¹ SFS 1995:1242.

⁴² SFS 1998:319; Saldeen (2013) s. 182 f.

⁴³ Jänterä-Jareborg & Singer (2012) s. 77.

en del av arbetet med att fortlöpande granska den svenska lagstiftningens överensstämmelse med konventionen.⁴⁴

2.1.2 Fördragskonform tolkning

Domstolar och andra myndigheter kan inte helt förlita sig på att lagstiftaren införlivar konventionsbestämmelser i svensk rätt. Vid rättstillämpning ska myndigheter beakta principen om fördragskonform tolkning. Det innebär att det finns en skyldighet för myndigheter att tolka svensk lagstiftning i enlighet med den svenska statens folkrättsliga åtaganden. Tillträdda konventioners innehåll får på så vis betydelse vid rättstillämpningen oavsett införlivande i den nationella rättsordningen. Fördragskonform tolkning kan dock endast göras inom ramen för den svenska författningens ordalydelse då konventionsbestämmelserna inte ensamt kan grunda ett beslut. Om den interna regeln inte kan tolkas fördragskonformt ska svenska lagar och föreskrifter höras.⁴⁵

Maarit Jänträ-Jareborg och Anna Singer är därför av uppfattningen att folkrättens inflytande i rättspraxis är begränsat i jämförelse med dess inflytande i lagstiftningsprocessen. Det är inte synonymt med att svensk familjerättspraxis strider mot konventionsbestämmelser utan kan ha sin grund i svenska domstolars kunskap om och upplevelse av svensk lagstiftning som den primära källan vid intern rättsskipning.⁴⁶ Rättigheterna i konventionen behöver stöd i svensk lag för att kunna tillämpas varför det inte är tillräckligt att hänvisa till en konventionsbestämmelse. I praktiken har det därför sällan hänvisats till barnkonventionen eller andra folkrättsinstrument i domar på familjerättens område.⁴⁷

⁴⁴ Jänträ-Jareborg & Singer (2012) s. 81.

⁴⁵ SOU 2016:19 s. 284 & 352.

⁴⁶ Jänträ-Jareborg & Singer (2012) s. 75.

⁴⁷ Jänträ-Jareborg & Singer (2012) s. 75 & 84.

2.2 Föräldrabalken

I den svenska lagstiftningen utgör FB det centrala regelverket för reglering av barnrätten. I 6 kap. FB återfinns regler om vårdnad, boende och umgänge.⁴⁸ Många gånger samverkar vårdnads-, boende- och umgängesrelaterade frågor och upplevs därför inte som separata aspekter av förhållandet mellan barn och föräldrar. Ett barn vars föräldrar har gemensam vårdnad och bor ihop aktualiserar till exempel inte frågan om boendeförälder och umgängesrätt. Umgängesrätt inträder i förhållande till en förälder som barnet inte bor tillsammans med.⁴⁹ Vid en separation kan vårdnadsansvaret förbli oförändrat. Huvudregeln är att föräldrarnas gemensamma vårdnadsansvar ska bestå⁵⁰ medan det är oundvikligt att barnets boende ändras och att bestämmelsen om umgängesrätt således kan bli tillämplig. Vid upplösning av familjegemenskapen blir det därför viktigt att hålla isär begreppen. Paradoxalt nog ska frågor om vårdnad, boende och umgänge avgöras på samma bedömningsgrund; barnets bästa.⁵¹ Den följande framställningen kommer därför innehålla en redogörelse för de olika begreppen innan behandling av frågornas hantering vid tvistelösning.⁵²

2.2.1 Vårdnad om barn

Vårdnadsansvaret reglerar det rättsliga ansvaret för barns personliga förhållanden. Ansvarets omfattning preciseras i 6 kap. 2 § andra stycket FB. Barnets vårdnadshavare ska till exempel sörja för att barnets grundläggande behov enligt 6 kap. 1 § FB blir tillgodosedda. Det innebär att vårdnadshavaren ska tillse att barnet ges omvårdnad, trygghet och god fostran.⁵³

⁴⁸ Schiratzki (2019) s. 26.

⁴⁹ 6 kap. 15 § första stycket FB.

⁵⁰ Singer (2019b) s. 123.

⁵¹ Singer (2019b) s. 148.

⁵² Se avsnitt 2.3.

⁵³ Singer (2019a) s. 92 f.

Med vårdnadsansvaret följer även en korrelerande rätt för vårdnadshavaren att bestämma i de frågor som ansvaret omfattar. Att vårdnadsansvaret omfattar både en rätt och en skyldighet att bestämma i frågor rörande barnets personliga angelägenheter följer av 6 kap. 11 § FB.⁵⁴

Vårdnadsansvaret åligger vanligen barnets föräldrar. Om barnets båda föräldrar innehar vårdnadsansvaret ska dessa utöva bestämmanderätten tillsammans enligt 6 kap. 13 § FB. Gemensamma beslut krävs således gällande frågor som inte enbart räknas tillhöra den dagliga omsorgen.⁵⁵

2.2.1.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för vårdnadsansvaret

En rättighet för barn innebär att det uppstår en korrelerande skyldighet för någon annan. Detta eftersom begreppet rätt-skyldighet förutsätter varandra.⁵⁶ Vårdnadsansvaret innefattar inte bara en skyldighet för vårdnadshavaren utan även en motsvarande bestämmanderätt.⁵⁷ Det är osäkert hur barnets rätt att komma till tals förhåller sig till vårdnadshavarens bestämmanderätt.⁵⁸

Det står inte heller klart om barns rättigheter främst syftar till att uppfylla barnets behov av skydd eller rätt till respekt för den egna viljan. Johanna Schiratzki skriver att det möjligen kan röra sig om en kombination av autonomi och skydd.⁵⁹ Barnrätten, däribland barns rätt att komma till tals, föranleder därför en avvägning mellan varje människas rätt till självbestämmande och barnets uppenbara hjälpbehov.⁶⁰ Avvägningen hanteras i lagstiftningen genom att barnen ges en viss bestämmanderätt enligt 6 kap. 11 § FB. Det framgår uttryckligen att vårdnadshavaren ska ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med stigande ålder och utveckling. Om bestämmelsen aktualiserar blott en rätt att komma

⁵⁴ Singer (2019a) s. 94.

⁵⁵ Singer (2019b) s. 131.

⁵⁶ Schiratzki (2019) s. 29 f.

⁵⁷ 6 kap. 11 § FB.

⁵⁸ Schiratzki (2019) s. 94.

⁵⁹ Schiratzki (2019) s. 31.

⁶⁰ Schiratzki (2019) s. 13.

till tals, medbestämmande eller till och med självbestämmande torde avgöras med hänsyn till vilken tyngd frågan har.⁶¹

I de frågor vårdnadshavaren ensam givits bestämmanderätt ska lagtexten i 6 kap. 11 § FB inte uppfattas som att barnet har en självbestämmanderätt utan som att barnet ska rådfrågas innan beslut tas.⁶² I vissa frågor har barnet å andra sidan en bestämmanderätt som sätter bestämmelsen ur spel.⁶³ I praktiken har barn en ganska långtgående rätt att själv handla i personliga angelägenheter. Det saknas dock i många fall tydliga regler därom. Anna Singer skriver att det kan bero på att det ger sig naturligt när barn har en självbestämmanderätt.⁶⁴ Det anses istället följa av allmänna rättsgrundsatser att barn själv kan agera i vissa fall. Det beror på barnets ålder och mognad i kombination med frågans svårighetsgrad och betydelsen av beslutet. Gällande rätt hindrar således inte att barnet agerar själv i vissa fall trots avsaknad av uttryckliga regler. Rättsläget har kritiserats för att vårdnadshavares bestämmanderätt uppfattas som mer långtgående än vad det faktiskt är.⁶⁵

Det föreligger även en skyldighet för vårdnadshavaren att lyssna till barnets åsikter inom ramen för den goda omsorgen. Det är inte heller uttryckligen reglerat. Varje barns behov och intressen är unikt. Lagen ger därför endast vårdnadshavaren exempel på vad som utgör god omsorg om ett barn. Som vägledning kan även 6 kap. 2 a § FB användas vilken reglerar omständigheter som ska beaktas vid fastställandet av barnets bästa. En omständighet som ska beaktas är barnets vilja. Bestämmelsen har primär betydelse vid tvistelösning men även vid utövandet av vårdnadsansvaret. Det betyder att god omsorg innefattar en skyldighet att lyssna till barnets åsikter.⁶⁶

⁶¹ Schiratzki (2019) s. 93 f.

⁶² Singer (2019b) s. 132.

⁶³ Se exempelvis 6 kap. 12 § FB.

⁶⁴ Singer (2019b) s. 328 f.

⁶⁵ SOU 2016:19 s. 318 f.

⁶⁶ Singer (2019b) s. 129 f.

En aspekt som försvårar bedömningen av den rättsliga relationen mellan barn och föräldrar ytterligare är att barnet saknar legal rätt att kräva att sina behov tillgodoses.⁶⁷ En vårdnadshavare som brister i omsorgen kan däremot förlora vårdnadsansvaret. Fullgörandet av vårdnadsansvaret är inte heller sanktionerat även om det finns flertalet regler till skydd för barnet i sociallagstiftning och genom straffrättsliga bestämmelser.⁶⁸

Följaktligen kan barns rätt att komma till tals inom ramen för vårdnadsansvaret framstå som en angelägenhet som sällan blir föremål för utomståendes syn om föräldrarna är ense. Om föräldrarna är ense initieras inte de mekanismer som tar hänsyn till barnets rättigheter under en tvistlösningsprocess.⁶⁹ När föräldrarna vill åstadkomma en ändring av vårdnaden kommer emellertid frågan handläggas av socialnämnden även om föräldrarna är eniga. Enligt 6 kap. 6 § FB kan föräldrarna avtala om gemensam vårdnad eller att en av de ska ha vårdnaden om barnet under förutsättning att avtalet är skriftligt och godkänt av socialnämnden. Godkännande av avtalet ska ske om dess innehåll är till barnets bästa, eller för det fall överenskommelsen avser gemensam vårdnad, om dess innehåll inte är uppenbart oförenligt med barnets bästa. En prövning av barnets bästa innefattar hänsyn till barnets vilja med beaktande av ålder och mognad.⁷⁰ Barns rätt att komma till tals blir således föremål för socialnämndens prövning i samband med att föräldrarna kommit överens om en ändring av vårdnaden. Till vilken grad barnets vilja ska beaktas liknar den avvägning vårdnadshavaren åläggs att göra inför andra beslut inom ramen för ett existerande vårdnadshavarskap.⁷¹ Prövningen är dessutom densamma som den domstolen har att göra när föräldrarna är ense.⁷²

⁶⁷ Singer (2019b) s. 130.

⁶⁸ Singer (2019b) s. 133.

⁶⁹ Jmf avsnitt 2.3.

⁷⁰ Saldeen (2013) s. 208 f.

⁷¹ Jmf 6 kap. 11 § FB.

⁷² Prop. 1997/98:7 s. 87; jmf 6 kap. 4–5 §§ FB.

Bestämmelsen i 6 kap. 6 § FB syftar emellertid till ett främjande av samförståndslösningar.⁷³ Att föräldrarna kan enas om en lösning anses i allmänhet vara till barnets bästa varför socialnämnden oftast godkänner överenskommelsen.⁷⁴ Grundprincipen om barns rätt att komma till tals gäller alltså men skapar ingen absolut skyldighet för socialnämnden att inhämta barnets inställning när föräldrarna är ense. Det skapas dock en undersökningsplikt om information framkommer om att barnet motsätter sig överenskommelsen. Socialnämnden har då skäl att se efter om avtalets innehåll verkligen är förenligt med barnets bästa.⁷⁵

2.2.2 Barnets boende

Särlevande föräldrar aktualiserar frågan om barnets boende; med vem och vart barnet ska bo. Gemensam vårdnad kräver inte att barnet bor växelvist hos föräldrarna utan är en separat fråga. Växelvist boende innebär att barnet bor ungefär lika mycket hos båda sina föräldrar vilket i allmänhet anses kräva god samarbetsförmåga dem emellan. Det är, trots den möjligen praktiskt marginella skillnaden, av betydelse att särskilja växelvist boende från ett omfattande umgänge. Det går till exempel inte att fastställa umgänge i avtal eller dom när det föreligger ett växelvist boende.⁷⁶

2.2.2.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för boenderelaterade frågor

Beslut om barnets boende inryms bland de frågor som vårdnadsansvaret reglerar. Föräldrarna, under förutsättning att de har gemensam vårdnad, måste därför tillsammans besluta om boendet. De kan välja att fastställa boendets utformning i en överenskommelse. I likhet med vad som gäller för överenskommelser om vårdnad ska avtalet godkännas efter prövning av socialnämnden enligt 6 kap. 14 a § andra stycket FB. Även här gäller att

⁷³ Prop. 1997/98:7 s. 88.

⁷⁴ Singer (2019b) s. 157.

⁷⁵ Prop. 1997/98:7 s. 87.

⁷⁶ Singer (2019b) s. 164–167.

utredning inte torde krävas om föräldrarna är eniga.⁷⁷ Barnets möjlighet att göra sin röst hörd inom ramen för boenderelaterade frågor kan därför i stort hänvisas till barnets bestämmanderätt inom vårdnadsansvarets område.⁷⁸

Det med viss reservation för att ett barns inställning har stor betydelse ifråga om boendet. En negativ inställning torde påverka förutsättningarna för ett samarbete kring växelvist boende. I propositionen erinras rättstillämparen om att växelvist boende inte nödvändigtvis är till barnets bästa även om föräldrarna är ense därom.⁷⁹

2.2.3 Umgängesrätt

I 6 kap. 15 § FB anges att ett barn har rätt till umgänge med den förälder som den inte bor tillsammans med. Lagtexten tydliggör att det är barnets rätt till umgänge som ska tillgodoses och att det är föräldrarnas gemensamma ansvar att tillse att så sker.⁸⁰ Det stadgas också en informationsskyldighet för vårdnadshavaren innebärande att denna ska lämna sådana upplysningar om barnet som kan främja umgänget.⁸¹

2.2.3.1 Barnets bestämmanderätt inom ramen för umgängesfrågor

I likhet med beslut om barnets boende inryms även umgängesrelaterade frågor inom vårdnadsansvaret. Innan 1998 års reform förutsattes till och med föräldrar med gemensam vårdnad kunna besluta om utformningen av umgänget mellan barnet och den förälder barnet vanligen inte bodde tillsammans med.⁸² Vidare gäller även här att föräldrarna kan välja att träffa ett avtal som underställs socialnämndens prövning.⁸³

⁷⁷ Singer (2019b) s. 164 f.

⁷⁸ Se avsnitt 2.2.1.1.

⁷⁹ Prop. 2005/06:99 s. 53.

⁸⁰ Saldeen (2013) s. 240 f.

⁸¹ Saldeen (2013) s. 250.

⁸² Saldeen (2013) s. 242.

⁸³ 6 kap. 15 a § tredje stycket FB.

Socialnämnden kan även påverka umgängesrätten genom att föra talan om umgänge trots att föräldrarna är eniga om en lösning. En sådan talan skulle kunna ske efter önskemål från barnet.⁸⁴ Socialnämndens rätt att föra talan är dock huvudsakligen avsedd för situationer där barnet riskerar att fara illa vid fortsatt umgänge d.v.s. i begränsande syfte.⁸⁵ Oberoende av barnets önskemål kan umgänge inte heller framtingas med en förälder som inte vill umgås med sitt barn. Så gäller även om umgängesrätten finns till för att tillgodose barnets intressen och behov.⁸⁶

Ett äldre barns åsikt torde få stor inverkan på frågor om umgänge även när föräldrarna kommit överens om en lösning eftersom verkställighet sällan kan ske mot en tonårings vilja. Verkställighet kan även vara problematiskt om ett yngre barn har en negativ inställning gentemot umgängesföräldern.⁸⁷

2.3 Tvistelösning

Frågor om vårdnad, boende och umgänge uppkommer oftast i samband med separation.⁸⁸ Huvudregeln är att föräldrarnas gemensamma vårdnadsansvar ska bestå. Om så sker ska domstolen erinra föräldrarna om att vårdnaden alltså är gemensam i domen på äktenskapsskillnad enligt 6 kap. 3 § FB. Om föräldrarna inte har varit gifta utan till exempel har varit i ett samboförhållande kommer vårdnadsansvaret inte bli föremål för handläggning hos någon myndighet. Då förblir vårdnadsansvaret detsamma tills någon av föräldrarna begär ändring.⁸⁹

⁸⁴ Singer (2019b) s. 169.

⁸⁵ Prop. 2005/06:99 s. 56.

⁸⁶ Singer (2019b) s. 169.

⁸⁷ Singer (2019b) s. 172.

⁸⁸ Prop. 1997/98:7 s. 84.

⁸⁹ Singer (2019b) s. 146.

För det fall föräldrarna inte kan komma överens om frågor om vårdnad, boende eller umgänge kan de välja att vända sig till domstolen för att få hjälp att avgöra tvisten.⁹⁰

2.3.1 Barnets bästa

Det råder konsensus om att alla tvister om vårdnad, boende eller umgänge ska avgöras enligt samma beslutskriterium; barnets bästa. Det stadgas uttryckligen i 6 kap. 2 a § FB. Vad som utgör barnets bästa är en svårare fråga.⁹¹ Lagtexten pekar endast ut omständigheter som särskilt ska beaktas; risken för att barnet eller någon annan i familjen far illa och barnets behov av en nära och god kontakt med båda sina föräldrar. Utöver dessa omständigheter kan barns grundläggande rättigheter enligt 6 kap. 1 § FB ge viss ledning. Barnet har rätt till omvårdnad, trygghet och god fostran samt ska behandlas med aktning för sin person och egenart.⁹²

Att lagstiftaren inte fastställer barnets bästa i lagtexten är ett medvetet val. Det går inte att objektivt fastställa begreppets innebörd. Rättstillämparens bedömning ska fokusera på alla faktorer som rör barnets välbefinnande och utveckling på såväl kort som lång sikt. Det är en prövning av barnets individuella förhållanden i varje enskilt fall.⁹³ En sådan prövning aktualiserar en avvägning mellan barnets bästa och grundläggande rättssäkerhetsbegrepp som till exempel förutsebarhet. Barnets bästa är en prövning av det specifika barnets behov medan förutsebarhet begränsar domstolens möjlighet att göra en flexibel individuell prövning i varje enskilt fall.⁹⁴

Rättstillämparen ges stort utrymme att pröva alla relevanta omständigheter i det enskilda fallet under förutsättning att bedömning sker utifrån ett

⁹⁰ Schiratzki (2019) s. 102.

⁹¹ Singer (2019b) s. 145.

⁹² Prop. 2005/06:99 s. 40.

⁹³ Prop. 1997/98:7 s. 104 f.

⁹⁴ Schiratzki (2019) s. 13.

barnperspektiv. Ett barnperspektiv innebär i huvudsak en respekt för barnets fulla människovärde. För rättstillämpningen innebär det mer specifikt ett krav på att se situationen med barnets ögon genom att ta reda på barnets egen uppfattning och försöka förstå denna. För att kunna anlägga ett barnperspektiv måste beslutsfattaren lyssna på barnet. En bedömning av barnets bästa är därför baserat på kunskap och erfarenhet i kombination med att barnet får komma till tals.⁹⁵

2.3.2 Barnets vilja

Det ska inledningsvis konstateras att ett barn varken kan kräva ändring av vårdnaden eller yrka på umgänge med en förälder. Barnet är på så vis beroende av att en förälder initierar en process härom.⁹⁶ Väl i processen inträder regler om beaktande av barnets vilja.

I 6 kap. 2 a § tredje stycket FB stadgas en skyldighet för domstolen att ta hänsyn till barnets vilja vid beslut om vårdnad, boende och umgänge. Domstolen ska beakta barnets vilja vid fastställandet av barnets bästa tillsammans med andra relevanta omständigheter i målet. Barnets uppgifter är således en del av den helhetsbedömning som ska göras för att finna den lösning som bäst svarar mot barnets intressen.⁹⁷ Ibland kan dock barnets vilja beaktas fristående från bedömningen av barnets bästa. Så kan vara fallet i situationer där det är mycket svårt att avgöra vilken lösning som utgör barnets bästa.⁹⁸ De omständigheter som omnämns i lagtexten ger viss ledning för domstolens beslut men många föräldrar kan var för sig erbjuda barnet god omsorg varför kriterierna blir otillräckliga.⁹⁹ Då kan barnets egen vilja istället bli avgörande för domstolens beslut.¹⁰⁰

⁹⁵ Prop. 2005/06:99 s. 39 f.

⁹⁶ Schiratzki (2019) s. 30.

⁹⁷ Prop. 1981/82:168 s. 66.

⁹⁸ Prop. 1997/98:7 s. 106.

⁹⁹ Singer (2019b) s. 149.

¹⁰⁰ Prop. 1997/98:7 s. 106.

Barnets synpunkter är också ett sätt för domstolen att inhämta information. Genom att lyssna till vad barnet beskriver kan rätten få en bild av barnets situation vilken kan utgöra underlag för bedömningen av barnets bästa.¹⁰¹

2.3.2.1 Inhämtande av barnets åsikter

Det ankommer på domstolen att ta reda på huruvida barnet har egna synpunkter på sin situation eller inte.¹⁰² Barnet kan höras inför domstolen om det föreligger särskilda skäl och det är uppenbart att barnet inte kan ta skada enligt 6 kap. 19 § sjätte stycket FB. Bestämmelsen ska endast tillämpas i undantagsfall och efter att domstolen undersökt om barnet själv verkligen vill framträda inför rätten. Även om medverkande i rättegången framstår som förenligt barnets verkliga vilja ska domstolen ta hänsyn till barnets ålder och mognad. Det kan sällan bli aktuellt att höra ett barn under 12 år.¹⁰³

Det vanliga torde istället vara att uppgiften att utreda barnets vilja överlämnas till socialnämnden i samband med en vårdnadsutredning.¹⁰⁴ Domstolen kan uppdra åt socialnämnden eller annat organ att verkställa en sådan utredning om det behövs för frågans bedömning.¹⁰⁵ En vårdnads-, boende- och umgängesutredning är inte nödvändig i alla mål och ska inte heller genomföras om det inte behövs ytterligare uppgifter för tvistens avgörande.¹⁰⁶ Är frågan tvistig bör det dock normalt föreligga ett behov av utredning.¹⁰⁷ Domstolen kan ange riktlinjer för utredningens genomförande¹⁰⁸ och därvid särskilt påpeka att utredningens syfte till exempel ska vara att utröna barnets inställning.¹⁰⁹

¹⁰¹ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2015) s. 55.

¹⁰² Prop. 1981/82:168 s. 66.

¹⁰³ Walin m.fl.: Föräldrabalken \ 6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge (version 9789139301752, JUNO), kommentaren till 6 kap. 19 § sjätte stycket.

¹⁰⁴ Prop. 1981/82:168 s. 66.

¹⁰⁵ 6 kap. 19 § tredje stycket FB; prop. 1990/91:8 s. 66.

¹⁰⁶ Prop. 1997/98:7 s. 123.

¹⁰⁷ Prop. 1994/95:224 s. 35.

¹⁰⁸ 6 kap. 19 § tredje stycket FB.

¹⁰⁹ Prop. 1994/95:224 s. 35.

Om utredning görs anges dock uttryckligen i lagtexten att utredaren ska försöka klarlägga barnets inställning och redovisa denna i utlåtandet om det inte är olämpligt.¹¹⁰ Det är inte lämpligt att söka ett barns inställning som inte har den ålder eller mognad som krävs för att kunna skapa sig en uppfattning om situationen. Det finns ingen angiven åldersgräns i lagen för när det är meningsfullt att tillfråga barnet. Istället ska en bedömning göras av det enskilda barnets mognad. Även andra faktorer än ålder kan ha betydelse för lämpligheten i att tillfråga barnet till exempel om barnet är särskilt känsligt och dess inställning redan är utredd på annat sätt.¹¹¹ Om utredaren gör bedömningen att det är olämpligt att tillfråga barnet bör det och motiveringen därtill framgå av utredningen.¹¹²

Syftet med regeln är att säkerställa att domstolens beslutsunderlag innehåller det som krävs för att domstolen ska kunna ta hänsyn till barnets vilja.¹¹³ Även om domstolen tar hjälp av socialnämnden är det rätten som har utredningsansvar för frågor om vårdnad, boende och umgänge. Det betyder att domstolen har en skyldighet att komplettera sitt beslutsunderlag vid behov.¹¹⁴ Saknas underlag för att ta hänsyn till barnets vilja bör domstolen därför förordna om en komplettering av utredningen under förutsättning att barnet nått sådan mognad att dess vilja har betydelse.¹¹⁵

Regleringen är inte avsedd att pressa barnet till ett ställningstagande eller riskera att barnet utsätts för någon annan form av obehörig påverkan. Utredarens uppgift är därför aldrig att få barnet att ta ställning utan målet är att skapa en sådan kontakt med barnet att slutsatser kan dras om huruvida barnet har egna synpunkter som bör få betydelse i domstolens prövning. Barnet ska få möjlighet att framföra det som hon eller han själv verkligen

¹¹⁰ 6 kap. 19 § fjärde stycket FB.

¹¹¹ Prop. 1994/95:224 s. 35 & 54.

¹¹² Prop. 1994/95:224 s. 55.

¹¹³ Prop. 1994/95:224 s. 54.

¹¹⁴ Singer (2019a) s. 133 f.

¹¹⁵ Prop. 1994/95:224 s. 53.

känner och vill berätta. Det innebär ett stort ansvar för utredaren men även föräldrar och ombud.¹¹⁶

Stiftelsen Allmänna Barnhuset m.fl. anger, inom ramen för ett projekt med syfte att utveckla arbetsmetoder för att stärka barns rättigheter i vårdnadstvister, att barnsamtal måste föregås av tydlig information om vad utredningen innebär och om hur barnet kommer medverka. Projektet klargör att framgång med principen om barns rätt att komma till tals förutsätter att barnet får information och ges möjlighet att berätta på sina villkor under hela utredningsprocessen.¹¹⁷

2.3.2.2 Hänsynstagande till barnets åsikter

Skyldigheten att ta hänsyn till barnets vilja föreligger inte i alla situationer utan ska ske med beaktande av barnets ålder och mognad. Det betyder att äldre barns inställning generellt ska tillmätas större betydelse än de yngres. Ett litet barn kan inte ge uttryck för en egen vilja innebärande att domstolens skyldighet att beakta densamma helt upphör.¹¹⁸

I förarbetena anges att beslut bör ske i enlighet med barnets önskemål under förutsättning att barnet uppnått den mognad som krävs och uttrycker en bestämd uppfattning.¹¹⁹ När en sådan mognad föreligger har inget generellt svar. Det är också svårt att utreda ett barns innersta vilja.¹²⁰ Dessutom är det alltid den vuxne som ansvarar över beslutet och därmed måste fatta ett sådant baserat på sakkunskap och erfarenhetsatser. Barnets åsikter måste därmed inte alltid följas även om viss ålder och mognad uppnåtts.¹²¹ Viktigt är däremot att domstolen alltid tar hänsyn till såväl barnets vilja som andra mer allmänna synpunkter barnet framför. Andra uttalanden till exempel om skola eller fritidsaktiviteter kan indirekt visa på ett ställningstagande.¹²²

¹¹⁶ Prop. 1994/95:224 s. 33–35.

¹¹⁷ Stiftelsen Allmänna Barnhuset (2015) s. 15 f.

¹¹⁸ Prop. 1994/95:224 s. 53.

¹¹⁹ Prop. 1981/82:168 s. 66; prop. 1994/95:224 s. 32; prop. 2005/06:99 s. 45.

¹²⁰ Prop. 1994/95:224 s. 32.

¹²¹ Prop. 2005/06:99 s. 39.

¹²² Prop. 2005/06:99 s. 45.

Det är svårt att avgöra vilken faktisk betydelse barnets vilja ska tillmätas i beslutsfattandet. Det finns för det första ingen nedre åldersgräns.¹²³ Vidare ska en bedömning också göras av det enskilda barnets mognad.¹²⁴ I ett rättsfall beaktades en 13 åring uttryckliga vilja vid val av vårdnadshavare varvid HD anförde att barnet hade en normal mognadsgrad i förhållande till sin ålder.¹²⁵ Svea hovrätt har vidare tagit hänsyn till en 10 årig flickas vilja med motiveringen att flickan uppnått en sådan ålder och mognad att hennes inställning i umgängesfrågan måste beaktas.¹²⁶ Det finns å andra sidan även rättsfall där ett 10 årigt barns vilja inte har tillmätts avgörande betydelse med hänvisning till resonemang kring mognadsgrad.¹²⁷

Mats Sjösten konstaterar efter sin undersökning av rättspraxis på området att en 10 åring vilja endast undantagsvis har beaktats medan en 12 åring vilja endast undantagsvis inte har beaktats. Han sammanfattar sina iakttagelser med att gränsen för när ett barns vilja ska beaktas är flytande.¹²⁸ Flera faktorer, utöver det enskilda barnets ålder och mognad, påverkar bedömningen som till exempel huruvida barnets vilja varit utsatt för påtryckningar. Om barnets uttryckta vilja inte bedöms vara barnets verkliga vilja kan det medföra att viljan inte heller beaktas.¹²⁹ I ett mål beslutade Svea hovrätt om umgänge mellan en flicka och hennes pappa trots att flickan uttryckt att hon inte ville träffa sin pappa. Beslutet togs med hänvisning till att flickan inte kunnat förklara sitt ställningstagande och hovrätten anförde därvid att det inte kunde uteslutas att hennes förhållningssätt till viss del berodde på mammans inställning.¹³⁰ Det anförda kan jämföras med det rättsfall som tidigare redogjorts för där HD beaktade en 13 åring vilja. Så gjordes utan att ens föra ett resonemang kring

¹²³ Schiratzki (2019) s. 111 f.

¹²⁴ Sjösten (2014) s. 53.

¹²⁵ NJA 1995 s. 398.

¹²⁶ Svea hovrätts dom den 21 februari 2013 i målet T 4649-12.

¹²⁷ Se exempelvis NJA 2008 s. 963, Svea hovrätts dom den 20 februari 2013 i målet T 1888-12 & Svea hovrätts beslut den 4 februari 2013 i ärendet ÖÄ 91-13.

¹²⁸ Sjösten (2014) s. 53.

¹²⁹ Sjösten (2014) s. 53; se exempelvis NJA 1992 s. 666.

¹³⁰ Svea hovrätts dom den 26 september 2011 i målet T 8195-10.

eventuell påverkan trots att hovrätten som andra instans ansett att barnet varit under starkt inflytande från sin pappa.¹³¹

Det är svårt att utröna barnets verkliga vilja. Förutom att barnet kan ha påverkats till en viss inställning kan dennes ställningstagande dessutom förändras från dag till dag. Barnets vilja ska därför alltid bedömas med sakkunskap och mot bakgrund av övriga omständigheter i målet.¹³² Hur barnet uppger sin viljeyttring har också betydelse. I förarbetena framgår det att det inte kan ställas krav på att barnet ska uttrycka en bestämd uppfattning för att dess önskemål ska beaktas.¹³³ I rättspraxis läggs likväl viss betoning på det faktum att barnet uttryckt en bestämd vilja.¹³⁴ I hovrättspraxis finns formuleringar som till exempel att barnet ”[...] uttryckt sig på ett sätt som *otvetydigt* [min kursivering] ger vid handen att han vill bo hos sin mamma”¹³⁵.

Det är oklart vilken betydelse barnets vilja ska tillmätas när dess inställning inte står i överensstämmelse med barnets bästa.¹³⁶ Hovrätten för Västra Sverige tillerkände fadern vårdnaden om två barn mot deras vilja. Skälen för beslutet var att det var fadern som bäst kunde tillgodose att barnen fick kontakt med båda sina föräldrar och att risken för bortförande var mindre.¹³⁷ Desto tydligare är det att barnets vilja kan ges avgörande betydelse för domstolens beslut när det är svårt att bestämma vad som utgör barnets bästa.¹³⁸

Oavsett målets utgång är det viktigt att ställningstagandet innehåller en utförlig motivering. Domstolen bör redovisa hur man har resonerat i det enskilda fallet och däri ange och resonera kring barnets egen inställning

¹³¹ NJA 1995 s. 398.

¹³² Prop. 1994/95:224 s. 27.

¹³³ Prop. 2005/06:99 s. 45.

¹³⁴ Se exempelvis RH 1998:2 & Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 2 september 2013 i målet T 541-13.

¹³⁵ RH 1992:78.

¹³⁶ Schiratzki (2019) s. 111.

¹³⁷ Hovrättens för Västra Sverige dom den 5 december 2008 i målet T 2646/07.

¹³⁸ Sjösten (2014) s. 54.

såväl som föräldrarnas lämplighet som vårdnadshavare och övriga relevanta förhållanden.¹³⁹

2.3.3 Barns utrymme i processen

Innan vårdnadsrelaterade frågor har fastställts i dom kan processen kräva interimistiska beslut. Interimistiska beslut kan fattas utan huvudförhandling under förutsättning att det behövs och gäller för tiden fram till frågan avgjorts genom en lagakraftvunnen dom. Innan ett sådant beslut fattas kan rätten inhämta snabbupplysningar från socialnämnden. Socialnämnden ska i samband därmed, om det är lämpligt, höra föräldrarna och barnet.¹⁴⁰ Även interimistiska beslut ska fattas utifrån barnet bästa. Det betyder att hänsyn ska tas till barnets vilja precis som vid en slutlig prövning i målet.

Interimistiska beslut behöver naturligen kunna fattas utan att föregås av en fullständig utredning. En utförlig utredning och redogörelse för barnets vilja är därför svårt. Det finns följaktligen inget krav på att försöka utröna barnets vilja när snabbupplysningar ska lämnas till domstolen.

Socialnämnden ska dock verka för barnets rätt att komma till tals så långt det är möjligt. Det kan inte anses lämpligt när samtal med barnet inte hinner ordnas under sådana förhållanden att den försiktighet som krävs kan iakttas.¹⁴¹

Under en vårdnadsprocess har domstolen inte bara rollen som beslutsfattare. Domstolen ska också verka för att föräldrarna når en samförståndslösning om det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna i målet.¹⁴² Under en muntlig förberedelse ska rätten undersöka förutsättningarna för en sådan lösning.¹⁴³ En överenskommelse behöver dock inte uppnås under förhandling utan rätten kan fullgöra sin förpliktelse genom att förordna om

¹³⁹ Prop. 2005/06:99 s. 40.

¹⁴⁰ Schiratzki (2019) s. 105–106; jmf 6 kap. 20 § FB.

¹⁴¹ Prop. 2005/06:99 s. 47.

¹⁴² Schiratzki (2019) s. 102; jmf 42 kap. 17 § första stycket RB.

¹⁴³ 42 kap. 6 § andra stycket 5 RB.

till exempel samarbetsamtal i socialnämndens regi.¹⁴⁴ Samarbetsamtal anordnas i barnets intresse med syfte att föräldrarna ska nå enighet.¹⁴⁵ Samförståndslösningar anses i allmänhet vara till barnets bästa då en lösning svårligen fungerar om föräldrarna själva inte är införstådda med den.¹⁴⁶

Det finns ingen uttrycklig regel om hänsynstagande till barnets vilja inom ramen för regleringen av samarbetsamtal. Hänsyn till barnets vilja anses dock alltjämt gälla som en generell princip vid domstolens och socialnämndens hantering av vårdnadsrelaterade frågor. Ett samarbetsamtal syftar främst till att lösa föräldrarnas konflikt men eftersom dess innehåll berör barnets framtid bör också barnet inkluderas i samtalen. Det anges inte i lagstiftning när och i vilken omfattning det är lämpligt att inkludera barnet utan det åligger handläggaren att bedöma.¹⁴⁷ I Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd anges att kontakt ska tas med barnet om det inte är olämpligt för att både ge barnet information och möjlighet att framföra sin inställning. Så bör ske i något skede av samtalen.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Schiratzki (2019) s. 102.

¹⁴⁵ Schiratzki (2019) s. 102; jmf 6 kap. 18 § andra stycket FB.

¹⁴⁶ Singer (2019b) s. 184.

¹⁴⁷ Prop. 2005/06:99 s. 47 f.

¹⁴⁸ MFoF, HSLF-FS 2017:51 s. 2–3.

3 Tiden efter den 1 januari 2020

Barnets vilja i tvister om vårdnad, boende och umgänge regleras även efter den 1 januari 2020 av bestämmelserna i 6 kap. FB. Likaså påverkas bestämmelserna även fortsättningsvis av barnkonventionen som folkrättsligt instrument. Barnrättslagen har emellertid tillkommit varför barnkonventionen nu utgör svensk lag.¹⁴⁹ Till sitt innehåll är konventionsbestämmelserna givetvis desamma. Skillnaden är att barnkonventionen nu utgör både en folkrättslig källa och en inhemsk rättskälla såsom svensk lagstiftning.

3.1 Barnrättslagen

1 § barnrättslagen har följande lydelse.

Artiklarna 1–42 i Förenta nationernas konvention den 20 november 1989 om barnets rättigheter ska i originaltexternas lydelse gälla som svensk lag. Konventionens engelska och franska originaltexter finns tillsammans med en svensk översättning intagna som en bilaga till denna lag.

Barnrättslagen är en inkorporeringslag som, utan att påverka den dualistiska synen på rätten, ger det folkrättsliga regelsystemet status av svensk lag.¹⁵⁰ Inkorporeringsmetoden garanterar att konventionsbestämmelserna införlivas korrekt med den nationella rättsordningen eftersom innehållet aldrig skrivs om eller på något annat sätt förändras.¹⁵¹

¹⁴⁹ Lag (2018:1197) om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter.

¹⁵⁰ Grahn-Farley (2019) s. 9.

¹⁵¹ Jänterä-Jareborg & Singer (2012) s. 79.

3.2 Artikel 12

Artikel 12 punkt 1 i barnkonventionen har följande lydelse.

States Parties shall assure to the child who is capable of forming his or her own views the right to express those views freely in all matters affecting the child, the views of the child being given due weight in accordance with the age and maturity of the child.

Den svenska översättningen har följande lydelse.

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Översättningen gäller dock inte som lag utan det är endast konventionens lydelse såsom den är uttryckt på originalspråken som utgör gällande rätt.¹⁵² Om originaltextens lydelse och den svenska översättningen inte stämmer överens ska originaltexten ges företräde. Det är därför viktigt med en noggrant utarbetad översättning.¹⁵³ Den svenska översättningen reviderades i mars 2018 i samband med regeringens förslag på en lag om inkorporering av barnkonventionen.¹⁵⁴ I propositionen förtydligas att översättningen endast ska ges betydelse som tolkningsverktyg.¹⁵⁵ Maria Grahn-Farley har i boken *Barnkonventionen – en kommentar* givit sin synpunkt på den svenska språkversionens samstämmighet med originaltexterna på engelska och franska.¹⁵⁶ Hon har kommenterat bristande samstämmighet på ett flertal punkter men inte uppmärksammat någon sådan brist avseende artikel 12.¹⁵⁷

¹⁵² Prop. 2017/18:186 s. 82.

¹⁵³ Jänterä-Jareborg & Singer (2012) s. 79.

¹⁵⁴ Prop. 2017/18:186 s. 7.

¹⁵⁵ Prop. 2017/18:186 s. 82.

¹⁵⁶ Grahn-Farley (2019) s. 28.

¹⁵⁷ Jmf Grahn-Farley (2019) s. 89–92.

Den fortsatta framställningen kommer därför utgå ifrån den svenska översättningens lydelse.

3.2.1 Rätten till delaktighet

Artikel 12 i barnkonventionen uttrycker principen om barnets rätt att bli hörd. I bestämmelsens andra punkt specificeras rätten till delaktighet, och skiljer sig därigenom från konventionsbestämmelsen om yttrandefrihet i artikel 13, genom att rikta sig till barnet inom processrätten.¹⁵⁸ Det anges att barnet särskilt ska ges möjlighet att höras i alla rättsprocesser och administrativa förfaranden.¹⁵⁹

Rätten till delaktighet föreligger inte bara i processer där avgörande beslut kan fattas utan även gällande frågor i barnets vardag. Artikel 5 i barnkonventionen behandlar familjegemenskapen vari staterna förpliktas att respektera vårdnadsansvaret. Föräldrar och andra vårdnadshavare har rätt att ge barnet instruktioner och barnet har en motsvarande rätt att erhålla vägledning. Vårdnadsansvaret ska dock utövas med respekt för barnets rätt att bli hörd. Den vägledning som ges inom ramen för föräldraskapet ska främst syfta till att hjälpa barnet att utöva sina rättigheter. Genomförandet av rätten att bli hörd kräver att vårdnadshavare uppmuntras lyssna på sina barn och utformar sina instruktioner med hänsyn till barnets egen förmåga.¹⁶⁰ Artikel 5 och 12 har därför en särskilt viktig koppling.¹⁶¹

Begreppet delaktighet är komplext och kan tolkas och förstås på olika sätt.¹⁶² Även om begreppet inte uttryckligen förekommer i artikelns lydelse anses det beskriva pågående processer mellan barn och vuxna baserade på ömsesidig respekt. Processerna kan bestå i informationsutbyte och andra dialoger där barnen ges lärdomar om hur deras egna respektive vuxnas

¹⁵⁸ Grahn-Farley (2019) s. 90.

¹⁵⁹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 5.

¹⁶⁰ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 18 f.

¹⁶¹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 16.

¹⁶² Thorburn Stern (2017) s. 45.

åsikter beaktas och påverkar resultatet av dessa processer.¹⁶³ Deltagande, så som det kan förstås inom ramen för barnkonventionen, indikerar således på ett samspel mellan vuxna, barn och beslutsfattare.¹⁶⁴

Rätten till delaktighet är en av barnkonventionens grundläggande principer. Artikel 12 har därför även viktig koppling till konventionens andra grundprinciper; rätten till icke-diskriminering, rätten till liv och utveckling och principen om barnets bästa. Det innebär att artikel 12 både är en rättighet för barnet i sig och ska beaktas vid genomförande av barnkonventionens andra rättigheter. Övriga rättigheter i konventionen förutsätter en syn på barnet som en person med egna åsikter för korrekt genomförande.¹⁶⁵

Störst beroende föreligger i förhållande till artikel 3 som föreskriver att barnets bästa ska komma i främsta rummet vid alla åtgärder och beslut som rör barn. Det ska inte tolkas som att artikel 3 och 12 konkurrerar mot varandra. Principen om barnets bästa begränsar inte barnets rätt till delaktighet. Bestämmelserna är tänkta att komplettera varandra; utan respekt för barnets egna åsikter tillämpas inte principen om barnets bästa korrekt.¹⁶⁶

3.2.2 Rätten att fritt uttrycka åsikter

Rätten att fritt uttrycka egna åsikter tillkommer alla barn som är i stånd att bilda sådana och gäller i alla frågor som rör barnet. Alla barn ska tillförsäkras rätten att höras innebärande att traktatsstaterna åläggs att ta reda på barnets åsikter. Termen ”tillförsäkra” gör staten strikt ansvarig för genomförandet av rättigheten. Det betyder att varje barn ska förutsättas kunna bilda sina egna åsikter och ska inte behöva bevisa sin förmåga. I syfte att i största möjliga utsträckning bedöma barnets kapacitet att bilda åsikter ska även ickeverbal kommunikation respekteras som till exempel

¹⁶³ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 5.

¹⁶⁴ Thorburn Stern (2017) s. 49.

¹⁶⁵ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 5 & 16.

¹⁶⁶ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 16.

kroppsspråk och lek. Det enskilda barnet ska förses med en trygg miljö och de kommunikationsverktyg som behövs för att uttrycka sina åsikter.¹⁶⁷

Även en tolkande textanalytisk läsning av ordet ”tillförsäkra” leder mig till att staten måste anses strikt ansvarig för genomförande av barns rätt att höras. Att tillförsäkra något är synonymt med att säkerställa eller garantera detsamma vilket enligt mig inte kan läsas som något annat än en mycket långtgående skyldighet. Artikelns fortsatta lydelse ”i alla frågor som rör barnet” stärker mig i min tolkning av ordet. Rätten till delaktighet är inte knuten till rättigheterna i konventionen utan gällande även utanför regelverket. Rättigheten är knuten till frågor som på något sätt kan påverka barns liv. Rebecca Thorburn Stern skriver att det kan tolkas som att statens åtagande omfattar även frågor som vanligtvis lämnats till enskilda aktörer. Hon redogör vidare för professor Geraldine Van Buerens tolkning om att det numera inte finns områden där familjen fritt kan bestämma över barnet.¹⁶⁸ Klart är i vart fall att barns rätt att höras omfattar beslutsfattare i samband med separation vid såväl domstolar som vid medlingar.¹⁶⁹

Ansträngningar att ta reda på barnets åsikt får dock aldrig innebära att barnets rätt att höras blir en skyldighet för barnet att uttrycka sig. Det markeras i bestämmelsen genom ordet ”fritt”. Det innebär att barnet ska få uttrycka sina åsikter utan påtryckningar och utifrån sitt eget perspektiv men också en rätt att helt avstå från att delta.¹⁷⁰

3.2.3 Rätten att få åsikter beaktade

Det är inte tillräckligt att endast lyssna till barnet. Rättstillämparen måste bedöma det enskilda barnets förmågor för att sedan kunna tillmäta åsikterna betydelse. Rätten att få åsikterna beaktade tillkommer barn i förhållande till

¹⁶⁷ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 8 f.

¹⁶⁸ Stern (2007) s. 21.

¹⁶⁹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 13 f.

¹⁷⁰ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 9.

barnets ålder och mognad. Mognad avser det enskilda barnets förmåga att dels uttrycka åsikter på ett rimligt och självständigt sätt och dels förmågan att förstå och bedöma konsekvenserna av frågorna.¹⁷¹ Barnets kapacitet är således en bedömningsfråga som består av både en objektiv standard och subjektiva element. Utöver det ges rättstillämparen ingen metod för fastställande av det enskilda barnets kapacitet i artikelns lydelse.¹⁷² Till vilken grad barnets åsikter ska inverka på ett beslut måste bestämmas i varje enskilt fall med beaktande av att syftet med artikeln är att bereda barnet inflytande över sitt eget liv.¹⁷³

Barnets rätt att få sina åsikter beaktade innebär att rättstillämparen ska behandla barnets åsikter som en viktig faktor i beslutsfattandet.¹⁷⁴ Det innebär inte att barn ges en rätt till självbestämmande eller att domstolens beslut måste stå i överensstämmelse med barnets inställning.¹⁷⁵

3.2.4 Genomförande av rätten till delaktighet

Ett förverkligande av artikel 12 kräver att barnet har givits information. Information ska ges om rätten till delaktighet, former för genomförandet, de frågor det gäller, valmöjligheter och dess potentiella konsekvenser för resultatet. Informationen måste dessutom vara barnanpassad. Det är inte bara under förberedelsefasen som information utgör en viktig faktor för genomförandet av barnets rätt till delaktighet. Barnet måste också förmedlas resultatet och i samband därmed ges information om hur åsikterna har beaktats i processen.¹⁷⁶ Informationskravet får inte tas som intäkt för att barnet behöver utförlig kunskap om frågorna som behandlas. Barnet behöver endast tillräcklig förståelse för situationen för att bilda åsikter om densamma.¹⁷⁷

¹⁷¹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 10.

¹⁷² Grahn-Farley (2019) s. 91.

¹⁷³ Thorburn Stern (2017) s. 63.

¹⁷⁴ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 12.

¹⁷⁵ Thorburn Stern (2017) s. 53.

¹⁷⁶ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 9–12.

¹⁷⁷ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 8.

Kravet på att fortlöpande informera barnet visar att deltagande är en process. Delaktighet är ett utbyte mellan barn och vuxna och ska inte ses som en isolerad händelse.¹⁷⁸

¹⁷⁸ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 7.

4 Konsekvenser av barnrättslagens ikraftträdande

Barnrättslagen har till följd att konventionen ensamt kan grunda domstolens beslut i mål om vårdnad, boende och umgänge. Domstolen kan inte längre förlita sig på lagstiftarens transformeringsarbete. Det är inte heller tillräckligt att tolka FB fördragskonformt. Domstolen måste på så vis förhålla sig till konventionsbestämmelserna på ett annat sätt och rättigheterna däri får därför en stärkt ställning i svensk rätt.¹⁷⁹ Inkorporeringen medför inga nya rättigheter för barn och därför inte heller nya åtaganden för rättstillämpare.¹⁸⁰ Det medför snarare ett förtydligande av att rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av konventionen.¹⁸¹ Det följande avsnittet utreder vilka följder detta kan tänkas få för barns rätt att höras och domstolens arbete med barns delaktighet.

Ett första problem vid utredning av konsekvenserna av barnrättslagens ikraftträdande är att barnens vilja i många fall inte redovisas i domskälen. Det går därför inte att med säkerhet avgöra i vilken mån barns vilja utreds och inte heller hur vanligt det är att domstolen faktiskt tar hänsyn till densamma. Barnet kan dessutom ha givits möjligheten att redovisa sin inställning i till exempel vårdnadsutredningen utan att domstolen för den sakens skull uttryckligen behandlar denna i domen.¹⁸² Vårdnadsreformen år 2006, som framförallt syftade till att stärka barnrättsperspektivet, har lett till att barn kommer till tals i större utsträckning än tidigare. Problemet kvarstår dock, särskilt gällande yngre barns åsikter.¹⁸³ I förarbetena till inkorporeringen anges att principen i artikel 12 inte har fått önskat genomslag och att det således brister i rättstillämpningen.¹⁸⁴ Viktiga frågor anses vara att barnets vilja ska utgöra en väsentlig del i bedömningen av

¹⁷⁹ SOU 2016:19 s. 22.

¹⁸⁰ Prop. 2017/18:186 s. 112.

¹⁸¹ Prop. 2017/18:186 s. 74.

¹⁸² Prop. 2005/06:99 s. 45.

¹⁸³ SOU 2017:6 s. 26.

¹⁸⁴ SOU 2016:19 s. 27 ff.

barnets bästa, förhållandet mellan barnets rätt att komma till tals och vårdnadshavarnas bestämmanderätt samt bestämmelser som innehåller begränsningar av barns rätt att komma till tals.¹⁸⁵

4.1 En syn på barnet som fullvärdig rättighetsbärare

Barnkonventionen förmedlar en modern syn på barnet som en individ som har förmågan att göra egna val istället för att endast vara i behov av skydd.¹⁸⁶ Deltagande förutsätter en syn på barnet som rättighetsinnehavare och självständig individ.¹⁸⁷ Barnrättsperspektivet, dvs. synen på barnet som bärare av rättigheter, är det utmärkande för konventionen.¹⁸⁸

Kritik har riktats mot att konventionsbestämmelsen i artikel 12 inte har implementerats effektivt i praktiken trots den svenska lagtextens överensstämmelse med artikel 12. Rebecca Thorburn Stern påpekar att det kan bero på en viss återhållsamhet gällande att erkänna barnet som en fullvärdig rättighetsbärare snarare än ett skyddsobjekt.¹⁸⁹ Thorburn Sterns synsätt framkommer även i förarbetena till inkorporeringen där det konstateras att barn inte blir bemötta som bärare av rättigheter i sin kontakt med svenska myndigheter.¹⁹⁰ Det konstateras att en vanlig motivering till att barns rätt att komma till tals har begränsats i svenska domstolar är att barnet måste skyddas från deltagande.¹⁹¹ En inkorporering markerar att konventionens artiklar samverkar och ska tolkas i relation till varandra vilket anses kunna leda till ett mer rättighetsbaserat synsätt.¹⁹² Mer konkret förväntas ett sammanhållet regelverk skapa en grund för ett barnrättsbaserat synsätt med innebörden att barnet sätts i fokus vid beslut eller åtgärder som

¹⁸⁵ SOU 2016:19 s. 30.

¹⁸⁶ Thorburn Stern (2017) s. 45.

¹⁸⁷ Thorburn Stern (2017) s. 6.

¹⁸⁸ Grahn-Farley (2019) s. 13.

¹⁸⁹ Thorburn Stern (2017) s. 151.

¹⁹⁰ SOU 2016:19 s. 21.

¹⁹¹ SOU 2016:19 s. 317.

¹⁹² SOU 2016:19 s. 22.

rör dem. Deltagandet ska inte bara vara ett centralt inslag i ärenden som berör barnet utan också tillgodoses systematiskt under processen.¹⁹³

4.2 Ökat fokus på barns deltagande

Artikel 12 i barnkonventionen anger att barn ska tillförsäkras rätten att fritt uttrycka sina åsikter. Ordet ”tillförsäkra” betyder att staten förväntas aktivt arbeta för att barn ska få möjlighet att göra sina åsikter kända.¹⁹⁴ Dessutom ska domstolen även utgå ifrån att mycket små barn kan bilda åsikter. Bestämmelsen ska inte tolkas begränsande i detta avseende.¹⁹⁵ Ordet ”fritt” i artikelns lydelse betyder dock att det är barnets synpunkter som är av intresse och att barnet aldrig får nyttjas för framförande av andras åsikter. Det betyder även att det står barnet fritt att välja att inte redovisa en inställning alls.¹⁹⁶ Samtidigt som ett fokus riktas mot barns deltagande är det alltså viktigt att komma ihåg att alla barn inte vill uttala sig. Likaså måste risken för att ett ökat fokus på barns åsikter kan skapa incitament för föräldrar att övertyga barnet om en viss ståndpunkt beaktas.¹⁹⁷

Ett ökat fokus på barns deltagande kan dock även komma att påverka transformeringsarbetet, främst genom att påskynda densamma. Så förväntas ske till följd av att barns rättigheter synliggörs i den offentliga debatten och således ges ökad prioritet i lagstiftningsärenden.¹⁹⁸

4.3 Föräldrars bestämmanderätt

Föräldrar eller andra vårdnadshavare har i svensk rätt både en skyldighet och en rättighet att bestämma i frågor som rör barnets person.¹⁹⁹ I

¹⁹³ Prop. 2017/18:186 s. 74 f.

¹⁹⁴ Grahn-Farley (2019) s. 91.

¹⁹⁵ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 8.

¹⁹⁶ Thorburn Stern (2017) s. 58.

¹⁹⁷ Singer (2019b) s. 155.

¹⁹⁸ SOU 2016:19 s. 22; prop. 2017/18:186 s. 79 f.

¹⁹⁹ Singer (2019a) s. 94.

förarbetena till inkorporeringen anges att vårdnadshavares rättigheter är att betrakta som långtgående i den svenska rätten och att detta påverkar möjligheten att tillvarata barns rättigheter fullt ut.²⁰⁰ Barnkonventionen utgår ifrån det enskilda barnets intressen och inte föräldrarnas.²⁰¹ Konventionen erkänner dock de rättigheter och det ansvar som tillkommer vårdnadshavarna. Föräldrarna har rätt att vägleda sitt barn med hjälp av lämpliga instruktioner. Det ska dock göras i syfte att barnet ska kunna utöva sina rättigheter.²⁰² En tillkommande aspekt som följer inkorporeringen är således att vårdnadshavarnas rätt och ansvar också omfattar stöd då barnet utövar sina rättigheter enligt konventionen.²⁰³ Argument om att konventionen innehåller artiklar om föräldrars rättigheter och att det därav finns risk för en försvagning av barnets rättigheter har avfärdats med hänvisning till det grundläggande syftet med konventionen.²⁰⁴

En inkorporering av barnkonventionen har troligen till följd att förhållandet mellan barnets rättigheter och vårdnadshavarens bestämmanderätt blir aktuellt i beslutsfattandet om vårdnad, boende och umgängesrelaterade frågor.²⁰⁵

4.4 Förutsebarheten

Rättstillämparen ställs inför uppgiften att anpassa barnkonventionens sociala ansats, som innebär att alla tänkbara medel ska användas för barnets räkning, med rättsliga principer som till exempel förutsebarhet. Uppgiften har tidigare hanterats av lagstiftaren genom transformeringsarbete.²⁰⁶ En viss maktförskjutning från den lagstiftande till den dömande makten kan således följa inkorporeringen.²⁰⁷

²⁰⁰ SOU 2016:19 s. 289.

²⁰¹ SOU 2016:19 s. 93.

²⁰² CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 19.

²⁰³ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 18.

²⁰⁴ SOU 2016:19 s. 368 f.

²⁰⁵ SOU 2016:19 s. 290.

²⁰⁶ Grahn-Farley (2019) s. 14 f.

²⁰⁷ SOU 2016:19 s. 24.

4.4.1 Direkt tillämplighet

Barnkonventionen är horisontellt bindande mellan länder. Vissa artiklar är målstadganden snarare än rättsligt bindande skyldigheter på grund av sin allmänt hållna lydelse. Inkorporeringslagen skapar en bindning mellan staten och den enskilde vilket har till följd att rättstillämparen måste avgöra om den åberopade rättigheten är direkt inkrävbar av den enskilda eller kräver lagstiftning.²⁰⁸ Huruvida konventionsbestämmelsen är direkt tillämplig eller inte anges i förarbetena vara en uppgift för rättstillämpande myndigheter att bedöma utifrån den specifika situationen.²⁰⁹ Vaga formuleringar genererar dessutom ett stort tolkningsutrymme.²¹⁰ Tolkningsutrymmen minskar möjligheten att förutse utgången av ett domstolsavgörande.²¹¹ Vår nationella rätt har dock även sedan tidigare regler vars karaktär snarare är syftesbestämmelser eller andra regler med obestämt innehåll som inte direkt grundar en konkret rättighet. Rättstillämparen fastställer då innehållet i varje enskilt fall och ger bestämmelsen betydelse först när denna verkar tillsammans med andra rättsregler.²¹² En vag konventionsbestämmelse är inte liktydigt med att denna inte är direkt tillämplig.²¹³

Barnkonventionen kan också fylla ut den inhemska rätten om det saknas regler. För att konventionsbestämmelsen ska kunna utgöra ett sådant komplement krävs att den är direkt tillämplig. Utfyllnad av den nationella rätten innebär alltså att konventionen tillämpas direkt.²¹⁴

²⁰⁸ Grahn-Farley (2019) s. 19 f.

²⁰⁹ SOU 2016:19 s. 27; prop. 2017/18:186 s. 88 f.

²¹⁰ SOU 2016:19 s. 23.

²¹¹ SOU 2016:19 s. 375.

²¹² SOU 2016: 19 s. 377; prop. 2017/18:186 s. 78.

²¹³ SOU 2016:19 s. 400.

²¹⁴ Ds 2019:23 s. 68.

4.4.2 Val av tolkningsmetod

Inkorporeringslagen medför att konventionsbestämmelserna kan åberopas och tillämpas i svenska domstolar precis så som de är skrivna dvs. konventionens originaltext. Konventionsbestämmelsens lydelse måste därför tolkas av rätten.²¹⁵ Barnrättslagen har till följd att samma konventionstext utgör både en inhemsk rättskälla och en folkrättslig sådan vilket försvårar valet av tolkningsmetod. I propositionen anges att konventionen i första hand ska tolkas folkrättsligt.²¹⁶ Sedvanliga principer för tolkning av internationella konventioner ska användas innebärande en användning av de tolkningsmedel som finns angivna i Wienkonventionen om traktaträtten.²¹⁷

Wienkonventionens allmänna regel om tolkning, som också är den som ska användas i första hand, innebär att rättstillämparen ska söka den gängse meningen av ett uttryck sedd i sitt sammanhang och mot bakgrund av ändamålet och syftet med konventionen. Ett uttryck kan således inte tolkas isolerat från övriga delar av konventionen utan konventionen måste hanteras som en helhet.²¹⁸ Utgångspunkten är likväl själva ordalydelsen i konventionsbestämmelsen.²¹⁹ Uttalanden från FN:s konventionskommittéer, däribland barnrättskommittén, berörs inte i Wienkonventionen. Även om sådana uttalanden inte har status som rättskälla i folkrätten har dessa fått stark ställning som tolkningsmedel. Regeringens uppfattning är att kommitténs allmänna kommentarer kan vara ett viktigt stöd för rättstillämparen beroende på omständigheterna i det enskilda fallet.²²⁰

Osäkerhet kring tolkning av konventionstexten medför risk för minskad förutsebarhet och på så vis tillgodoses inte rättssäkerheten.²²¹ Regeringen anser inte att inkorporeringen strider mot kravet på förutsebar

²¹⁵ Grahn-Farley (2019) s. 10; prop. 2017/18:186 s. 82.

²¹⁶ Grahn-Farley (2019) s. 22; prop. 2017/18:186 s. 82 f.

²¹⁷ Prop. 2017/18:186 s. 82 f.

²¹⁸ Ds 2019:23 s. 20 ff.

²¹⁹ Ds 2019:23 s. 35.

²²⁰ Prop. 2017/18:186 s. 84; Ds 2019:23 s. 29 f.

²²¹ SOU 2016:19 s. 24.

rättstillämpning utan att tillräcklig vägledning finns att tillgå. Vägledning finns till exempel i form av förarbeten till tidigare transformerade delar av konventionen, barnrättskommitténs allmänna kommentarer och domstolsavgöranden från andra länder.²²² Det har också tagits fram en vägledning vid tolkning och tillämpning av barnkonventionen efter att regeringen uttalat behov av ökad kunskap om konventionen.²²³

4.4.3 Oklar räckvidd och omfattning

Artikel 12 ålägger traktatstaterna att genomföra nödvändiga åtgärder för att barn ska kunna utöva sin rätt att bli hörda. Rätten har emellertid samtidigt en begränsad räckvidd.²²⁴ Detta eftersom barnets röst endast utgör en viktig omständighet bland andra i en beslutsprocess. När barnets åsikter ska tillmätas betydelse i enlighet med artikel 12 är inte klart definierat. Hur stor vikt som kan tillmätas barnets röst beror av en rad andra faktorer utöver barnets ålder och mognad till exempel barnets kunskap och förståelse för situationen, i vilken utsträckning beslutet påverkar barnets liv och potentiella konsekvenser om barnets åsikter ignoreras.²²⁵

Den enskilda rättighetsinnehavaren påverkar alltså rättighetens omfattning. Rättigheten kan inskränkas om innehavaren av rättigheten, dvs. barnet, bedömas vara mindre kapabel utan krav på lagstöd. Det är därför svårbedömt huruvida det är en rättsligt bindande regel.²²⁶ Trots det anges det i barnrättskommitténs allmänna kommentar att genomförandet av artikel 12 är en tydlig och direkt juridisk skyldighet för konventionsstaterna.²²⁷ Den juridiska skyldigheten består i att genomföra rättigheten genom att lyssna till barnets åsikter och tillmäta dessa betydelse.²²⁸ Oaktat frågan om dess

²²² Prop. 2017/18:186 s. 78 f.

²²³ Ds 2019:23.

²²⁴ Thorburn Stern (2017) s. 45 f.

²²⁵ Thorburn Stern (2017) s. 62 f.

²²⁶ Grahn-Farley (2019) s. 90.

²²⁷ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 27.

²²⁸ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 7.

bindande effekt är artikelns formulering förenad med tolkningssvårigheter avseende omfattning och räckvidd.²²⁹

Principen i artikel 12 finns uttryckt i föräldrabalken.²³⁰ Formuleringen i föräldrabalken skiljer sig dock på så sätt att denna inte tydligt särskiljer rätten att uttrycka åsikter från rätten att få dessa beaktade i förhållande till ålder och mognad på det sätt som görs i konventionsbestämmelsen.²³¹ En bedömning av att barnet inte är tillräckligt moget riskerar således att även förvägra barnet rätten att uttrycka sina synpunkter.²³² Tillämpningen av föräldrabalken står dock i övrigt inför samma svårigheter som en tillämpning av konventionstexten på grund av förståelsen av begreppen barnets mognad och ålder.²³³

²²⁹ Thorburn Stern (2017) s. 74.

²³⁰ Thorburn Stern (2017) s. 129; se 6 kap. 2 a § FB.

²³¹ Jmf artikel 12.1 barnkonventionen & 6 kap. 2 a § tredje stycket FB.

²³² SOU 2016:19 s. 317.

²³³ Singer (2019b) s. 153.

5 Analys

Uppsatsen har disponerats med dagen för inkorporeringen av barnkonventionen, den 1 januari 2020, som brytpunkt. Det kan dock konstateras att konventionens lydelse är densamma både före och efter detta datum. I propositionen framhålls dessutom att den nya lagstiftningen inte medför några nya rättigheter för barn och inte heller några nya åtaganden för rättstillämpare.²³⁴ En utredning av konsekvenserna av den nya lagstiftningen kräver således att barnkonventionen som folkrättslig källa särskiljs från dess status som svensk lag. Det är något som varje rättstillämpande myndighet idag också måste förhålla sig till eftersom barnkonventionen numera är gällande som såväl folkrättslig källa som inhemsk lag. Jag bedömer därför att en utredning av rättsläget efter den 1 januari 2020 är tillräckligt för att besvara uppsatsens frågeställningar trots att det innefattar tänkbara konsekvenser av barnrättslagens ikraftträdande. Det påvisar svårigheten med att komparera samma regelverk med dess rättsliga status som den enda särskiljande egenskapen.

5.1 Tiden efter den 1 januari 2020

Barns rätt till deltagande så som det kommer till uttryck i FB²³⁵ och barnkonventionen²³⁶ konstituerar ingen talerätt i mål om vårdnad, boende och umgänge. Barnrättslagen förändrar därför inte det faktum att barnet är beroende av att andra aktörer agerar. Jag anser därav att svaret på frågeställningen om vad barnrättslagen kan tänkas innebära för barns deltagande beror av vad lagen kan tänkas innebära för domstolens arbete med barns delaktighet.

²³⁴ Prop. 2017/18:186 s. 112.

²³⁵ 6 kap. 2 a § tredje stycket FB.

²³⁶ Artikel 12 barnkonventionen.

Barnrättslagens inverkan på vårdnadshavares beteende och deras ombud har givetvis också betydelse för barns delaktighet. Barns rätt till deltagande i barnkonventionen gäller inte bara i domstolsprocesser utan även i frågor rörande barnets vardag. Samtidigt som traktatstaterna förpliktas att respektera vårdnadsansvaret förpliktas vårdnadshavare att utöva vårdnaden med respekt för barnets rätt att bli hörd.²³⁷

Vårdnadshavare har dock redan sedan tidigare en skyldighet enligt 6 kap. 11 § FB att ta hänsyn till barnets synpunkter och önskemål i takt med barnets ålder och utveckling. Bestämmelsens fullgörande är dock inte sanktionerad.²³⁸ I föräldrabalken saknas dessutom tydliga regler om barns bestämmanderätt i många fall. Det följer istället av allmänna rättsgrundsatser att barn kan agera själv i flertalet personliga frågor utöver det som uttryckligen är reglerat, beroende på ålder och mognad i kombination med frågans art.²³⁹ I uppsatsen har tidigare redogjorts för Anna Singers hypotes; att det ger sig naturligt när barn har en självbestämmanderätt.²⁴⁰ I förarbetena till inkorporeringslagen anges dock att vårdnadshavares bestämmanderätt i praktiken verkar hämma barns rätt att komma till tals trots att lagstiftningen inte uppställer hinder för barns möjlighet att agera på egen hand.²⁴¹ Jag är därför inte beredd att hålla med Anna Singer om att förhållandet mellan barn och föräldrars bestämmanderätt ger sig naturligt. Med anledning av den effekt avsaknad av uttryckliga regler och sanktioner förefaller att ha i rättstillämpningen anser jag att barnrättslagens utfyllande funktion²⁴² kommer tydliggöra barnens rätt till delaktighet i vardagssituationer.

Som framkommit av utredningen blir föräldrars förmåga att ta hänsyn till barnets åsikter inom ramen för ett existerande vårdnadshavarskap sällan föremål för utomståendes syn. Det förändras inte av barnrättslagens

²³⁷ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 18 f.

²³⁸ Singer (2019b) s. 133.

²³⁹ SOU 2016:19 s. 318 f.

²⁴⁰ Singer (2019b) s. 328 f.

²⁴¹ SOU 2016:19 s. 319.

²⁴² Ds 2019:23 s. 68.

ikraftträdande. För genomförande av artikel 12 i barnkonventionen krävs att vårdnadshavare uppmuntras lyssna på sina barn och beakta deras åsikter.²⁴³ Jag finner således skäl för att domstolens bedömning i mål om vårdnad, boende och umgänge bör innefatta en prövning av vårdnadshavarnas förmåga att tillgodose rätten till delaktighet i barnets vardag. Det hade skapat incitament för föräldrar att fullgöra bestämmelsen i 6 kap. 11 § FB. Frågan om domstolen kan ge vårdnadsansvarets utövande en sådan betydelse i tvistelösning behandlas nedan.²⁴⁴

Även barnrättslagens inverkan på utredare inom socialtjänsten är av betydelse för barns delaktighet. Domstolens utredningsansvar i vårdnadsrelaterade mål²⁴⁵ föranleder dock att jag bedömer domstolens roll som utslagsgivande även i relation till socialtjänstens arbete. Detta med reservation för att domstolen inte är involverad vid socialnämndens prövning av avtal om vårdnad, boende och umgänge. Socialnämnden ska dock göra samma prövning av föräldrarnas överenskommelse som en domstol ska göra när föräldrarna enats i rätten.²⁴⁶ Jag finner det därför rimligt att anta att socialnämnden tar intryck från rättens hantering av den nya lagstiftningen.

5.1.1 Domstolens handläggning

Det ska återigen påpekas att domstolen har ett utredningsansvar enligt 6 kap. 19 § första stycket FB. Utredningsansvaret i FB torde få en starkare innebörd när det läses tillsammans med formuleringen i artikel 12 i barnkonventionen som anger att staten ska ”tillförsäkra” barn rätten att uttrycka sina åsikter.

²⁴³ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 19.

²⁴⁴ Se avsnitt 5.1.2.3.

²⁴⁵ Singer (2019a) s. 133.

²⁴⁶ Prop. 1997/98:7 s. 87.

Jag finner att ett förstärkt utredningsansvar kan ha flera följder. Inte minst ett tydliggörande av skillnaden mellan att bereda barnet möjlighet att framföra sina åsikter och att beakta åsikterna vid beslutsfattandet. I förarbetena till inkorporeringen anges att det finns en risk att barn förvägras rätten att få uttrycka åsikter till följd av att de två delarna inte hålls separerade i FB.²⁴⁷ Det ska givetvis konstateras att FB:s bestämmelser, genom fördragskonform tolkning, inte borde ge ett sådant utslag. Barnrättslagens ikraftträdande och dess förtydligande av rättigheterna i konventionen²⁴⁸ kan antas eliminera risken för att artikel 12 inte läses enligt sin ordalydelse. Att så sker bör enligt mig framförallt påverka domstolens verksamhet till den del det inte gäller slutliga ställningstaganden. Under handläggningen av ett mål om vårdnad, boende och umgänge förekommer till exempel förordnanden om vårdnadsutredningar och åtgärder för främjande av samförståndslösningar. I situationer då en vårdnadsutredning inte innehåller en redogörelse för barnets egna synpunkter torde rätten knappast kunna underlåta att begära en komplettering av underlaget även om den slutliga prövningen i målet inte bedöms påverkas av barnets inställning i frågan.

Det finns i och för sig inte skäl att tro att barnkonventionen skulle förändra det fokus som riktas mot samförståndslösningar i den svenska rätten.

Domstolen har en skyldighet att verka för att föräldrarna når en samförståndslösning,²⁴⁹ det finns bestämmelser som gör det möjligt för föräldrarna att träffa överenskommelser som underställs socialnämndens prövning²⁵⁰ och samförståndslösningar bedöms i allmänhet vara till barnets bästa.²⁵¹ Eftersom möjligheten att framföra åsikter ska vara fränkopplad bedömningen i målet kan rätten dock knappast avfärda behov av information om barnets inställning med motiveringen att föräldrarna nått enighet i frågan. Som redogjorts för ovan borde domstolens arbete med

²⁴⁷ SOU 2016:19 s. 317.

²⁴⁸ Prop. 2017/18:186 s. 74.

²⁴⁹ 42 kap. 17 § första stycket RB & 42 kap. 6 § andra stycket 5 RB.

²⁵⁰ Se exempelvis 6 kap. 6 § FB.

²⁵¹ Singer (2019b) s. 184.

överenskommelser inverka på socialnämndens arbete varför barns delaktighet torde öka i situationer där föräldrarna är eller kommer till en överenskommelse.

5.1.2 Domstolens bedömning och beslut

I förarbetena till inkorporeringen anges att artikel 12 inte fått önskat genomslag och att det således brister i rättstillämpningen.²⁵² Barnrättslagen medför att domstolen ensamt kan grunda beslut i mål om vårdnad, boende och umgänge med hänvisning till artikelns lydelse i barnkonventionen.²⁵³ Huruvida det kan läka de brister som finns i rättstillämpningen besvaras genom en analys av de frågor som uppställs som särskilt viktiga i förarbetena; att barnets vilja ska utgöra en väsentlig del i bedömningen av barnets bästa, förhållandet mellan barnets rätt att komma till tals och vårdnadshavarnas bestämmanderätt samt potentiella begränsningar av barns rätt att komma till tals.²⁵⁴

5.1.2.1 Barnets vilja ska utgöra en väsentlig del av barnets bästa

I FB fastslås att alla beslut om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras utifrån vad som är bäst för barnet.²⁵⁵ Vid bedömningen av barnets bästa ska hänsyn tas till barnets vilja.²⁵⁶ I förarbetena till lagstiftningen anges att barnets vilja ska beaktas tillsammans med andra relevanta omständigheter innebärande att barnets åsikter är en del av en helhetsbedömning i målet.²⁵⁷ Annorlunda uttryckt, men med samma innebörd, att barnets bästa är en bedömning baserad på kunskap och erfarenhet i kombination med att barnet får komma till tals.²⁵⁸ I propositionen anges dock också att barnets vilja kan beaktas fristående från bedömningen av barnets bästa när det är svårt att

²⁵² SOU 2016:19 s. 27 ff.

²⁵³ SOU 2016:19 s. 22.

²⁵⁴ SOU 2016:19 s. 30.

²⁵⁵ 6 kap. 2 a § första stycket FB.

²⁵⁶ 6 kap. 2 a § tredje stycket FB.

²⁵⁷ Prop. 1981/82:168 s. 66.

²⁵⁸ Prop. 2005/06:99 s. 39 f.

bestämna vad som bäst svarar mot barnets intressen.²⁵⁹ Hur barnets vilja ska hanteras när viljeyttringen inte anses överensstämma med barnets bästa är däremot oklart.²⁶⁰

Jag anser att det blir svårt att nå framgång med ett synsätt där barnets vilja ska utgöra en väsentlig del i bedömningen av barnets bästa utifrån rådande rättsläge. Enligt mig utgörs problemet av att barnets vilja och barnets bästa hanteras separat trots att det anges att mål om vårdnad, boende och umgänge ska avgöras efter en helhetsbedömning av relevanta omständigheter. Att barnets vilja överhuvudtaget anges kunna beaktas fristående från bedömningen av barnets bästa och uttryck om att rättsläget är oklart avseende situationer där barnets vilja och barnets bästa inte överensstämmer påvisar mitt påstående. Barnets vilja hanteras inte som *en del av* barnets bästa utan snarare som en faktor *vid sidan av* barnets bästa.

Jag bedömer att barnrättslagens ikraftträdande kan främja ett rättsläge där barnets vilja utgör en väsentlig del av barnets bästa av två skäl. Dels på grund av att barnrättskommitténs allmänna kommentar otvetydigt ger för handen att artikel 3 om barnets bästa och artikel 12 om barnets rätt till delaktighet kompletterar snarare än konkurrerar med varandra²⁶¹ och dels på grund att en inkorporeringslag markerar att konventionens artiklar samverkar och ska tolkas i relation till varandra.²⁶² Det sagda torde kunna resultera i att frågan om när domstolen fullgjort sin skyldighet att beakta barnets vilja kräver att barnets vilja väger tyngre i helhetsbedömningen i målet efter barnrättslagens ikraftträdande.

5.1.2.2 Begränsningar av barns rätt att komma till tals

Det kan inledningsvis konstateras att barns rätt till delaktighet inte är oinskränkt i varken FB eller barnkonventionen. Båda regelverken anger att

²⁵⁹ Prop. 1997/98:7 s. 106.

²⁶⁰ Schiratzki (2019) s. 111.

²⁶¹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 16.

²⁶² SOU 2016:19 s. 22.

barnets vilja respektive åsikter ska ges betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Det enskilda barnets kapacitet är en bedömningsfråga. Som tidigare redogjorts för konstaterar Mats Sjösten att gränsen för när ett barns vilja ska beaktas enligt svensk rättspraxis är flytande.²⁶³ Artikel 12 i barnkonventionen innehåller inte heller någon metod för fastställande av det enskilda barnets mognad.²⁶⁴ Även konventionsbestämmelsens formulering är således oklar avseende omfattning och räckvidd.²⁶⁵

Bestämmelsernas respektive ordalydelse skapar utrymme för skönsmässiga bedömningar. Oavsett om ett beslut motiveras med hänvisning till bestämmelsen i FB eller barnkonventionen är jag därför av uppfattningen att den enskilde domarens tycke kommer påverka resultatet. Jag finner dock att ett annat resultat skulle urholka den flexibilitet som krävs för att beslut om vårdnad, boende och umgänge ska svara mot det enskilda barnets intressen. Det finns således inte skäl att tro att barnrättslagen kommer bidra till en annan bedömning avseende när barns vilja ska tillmätas betydelse i domstolens beslutsfattande eller förstärka förutsebarheten av dessa bedömningar. Jag bedömer å andra sidan inte heller att barnrättslagen skulle leda till att domstolen kan begränsa barns rätt till delaktighet i större utsträckning än tidigare med hänvisning till att barnet inte är tillräckligt moget. Inte heller en försämrad förutsebarhet borde komma ifråga. Mitt påstående är alltså att domstolens arbete kommer fortskrida och att rättsläget på denna punkt torde förbli detsamma.

Barnrättslagens inverkan på begränsningar i barns rätt att komma till tals i situationer som inte innebär en slutlig prövning i målet har behandlats ovan och fått ett helt annat utslag till följd av konventionsbestämmelsens utformning.²⁶⁶

²⁶³ Sjösten (2014) s. 53.

²⁶⁴ Grahn-Farley (2019) s. 91.

²⁶⁵ Thorburn Stern (2017) s. 74.

²⁶⁶ Se avsnitt 5.1.1.

5.1.2.3 Förhållandet mellan barns rätt att höras och vårdnadshavares bestämmanderätt

När domstolen ska avgöra ett mål om vårdnad, boende eller umgänge ska den lösning som motsvarar barnets bästa väljas enligt såväl 6 kap. 2 a § FB och artikel 3 i barnkonventionen. Utredningen har visat att barnets vilja utgör en del av bedömningen av barnets bästa. Nu ska frågan om huruvida barnets vilja i vardagslivet, inom ramen för ett existerande vårdnadshavarskap, kan påverka utfallet vid en tvist behandlas.

Jag kommer inleda med att ta ställning till om domstolen kan ge vårdnadsansvarets utövande betydelse vid tvistelösning med hjälp av bestämmelserna i FB. Barnets bästa är en prövning av barnets individuella förhållanden varför bedömningen ska innefatta alla faktorer som rör barnets välbefinnande och utveckling.²⁶⁷ Lagtexten i FB pekar endast ut omständigheter som särskilt ska beaktas.²⁶⁸ Att låta barnets vilja i familjen och hemmet utgöra en del av bedömningen av barnets bästa kan därför knappast anses hindras av lagtextens ordalydelse.

Dessutom har 6 kap. 2 a § FB, vilken reglerar omständigheter att beakta vid fastställandet av barnets bästa, betydelse vid både tvistelösning och utövandet av vårdnadsansvaret.²⁶⁹ Samma omständigheter är således viktiga vid både lösning av en tvist och inom ramen för existerande vårdnadshavarskap. Enligt mig indikerar bestämmelsens dubbla syftning på ett samspel dem emellan. Jag anser dock att det vore alltför extensivt att tolka bestämmelsen som ett påbud för domaren att ge barnets möjlighet att bli hörd i vardagslivet betydelse vid avgörandet av barnets bästa.

Enligt min mening torde barnrättslagen medföra ett sådant påbud eftersom domstolen nu åläggs att tolka konventionstexten med hjälp av tolkningsmedlen i Wienkonventionen. Wienkonventionens allmänna regel

²⁶⁷ Prop. 1997/98:7 s. 104 f.

²⁶⁸ Prop. 2005/06:99 s. 40.

²⁶⁹ Singer (2019b) s. 130.

om tolkning har till följd att ett uttryck inte kan tolkas isolerat från övriga delar av konventionen. Konventionen måste således hanteras som en helhet.²⁷⁰ Jag anser en sådan tolkning, som tvingar domaren att se till helheten, leda till att barns rätt till delaktighet i en domstolsprocess svårligen kan särskiljas från rätten till delaktighet i vardagslivet. Särskilt i kombination med att begreppet delaktighet i konventionen anses beskriva pågående processer mellan barn och vuxna baserade på ömsesidig respekt.²⁷¹ Rebecca Thorburn Stern skriver att det indikerar på ett samspel mellan vuxna, barn och beslutsfattare.²⁷² Om interaktion ska utmärka domstolens tvistelösning anser jag det vara nästintill omöjligt för en domare att bortse från barnets möjlighet till delaktighet i vardagslivet som en väsentlig del i bedömningen av barnets bästa.

Det ska också tilläggas att Wienkonventionen anger att utgångspunkten för tolkning ska vara traktatets ordalydelse.²⁷³ Enligt min mening stärker det min slutsats. En tolkande textanalytisk läsning av ordet ”tillförsäkra” i artikel 12 kan inte förstås på något annat sätt än en mycket långtgående skyldighet att genomföra barns rätt höras.²⁷⁴ Likaså lydelsen ”i alla frågor som rör barnet” visar på att rättigheten inrymmer alla frågor som på något sätt kan påverka barns liv.²⁷⁵ Att inkludera det annars mer privata familjelivet är således en självklarhet. Jag finner att professor Geraldine Van Buerens tolkning, att det numera inte finns områden där familjen fritt kan bestämma över barnet²⁷⁶, har bäring i avseendet att en vårdnadshavare inte fritt kan bestämma över barnet utan att bristen på respekt för barnets rätt att höras får konsekvenser i en domstolsprocess.

Jag anser därför att domstolen, med hjälp av barnrättslagen, både kan och bör ge vårdnadsansvarets utövande betydelse vid tvistelösning och på så vis

²⁷⁰ Ds 2019:23 s. 20 ff.

²⁷¹ CRC/C/GC/12 svensk översättning s. 5.

²⁷² Thorburn Stern (2017) s. 49.

²⁷³ Ds 2019:23 s. 35.

²⁷⁴ Se avsnitt 3.2.2.

²⁷⁵ Stern (2007) s. 21.

²⁷⁶ Stern (2007) s. 21.

bidra till barns rätt till delaktighet även utanför domstolsprocessen. Barnets vilja torde därför få betydelse både när viljeyttringen avser till exempel vem barnet önskar bo hos och till den del det ger underlag för vilken förälder som bäst tillgodoser deltagande i vardagslivet.

Att ge vårdnadsansvarets utövande en sådan betydelse torde också minska risken för att barnet utsätts för obehörig påverkan av en förälder. Om rätten fäster avseende vid föräldrarnas förmåga att tillgodose barnets rätt att höras skapas incitament, även för en förälder med eget intresse i konflikten, att agera med respekt för barnet som individ.

5.2 Slutsatser

Det är naturligtvis svårt att utreda konsekvenser av barnrättslagens ikraftträdande när denna inte faktiskt medför några nya rättigheter. Enligt min mening är det dock just avsaknaden av nya rättigheter som bidrar till ett förändrat rättsläge. Det är visserligen svårt att utföra en komparation när den enda särskiljande egenskapen är konventionens rättsliga status men det är också det som gör att barnrättslagen medför ett förtydligande av konventionens artiklar som delar av ett sammanhållet regelverk.

Jag bedömer att ett sammanhållet regelverk med en syn på barnet som fullvärdig rättighetsbärare bör ge barns rätt till delaktighet större genomslag än vad ett nytt stadgande om barns rätt att höras skulle innebära. Ett regelverk som möter barnet i livet snarare än möter barnet i specifika situationer där lagstiftaren satt ner foten innebär att rätten till delaktighet i en domstolsprocess, inom socialtjänsten och i vardagslivet flyter närmare ihop. Utredningen i uppsatsen har visat på att en tillämpning av FB medför en skillnad mellan rätten till delaktighet inom ramen för ett existerande vårdnadshavarskap samt när föräldrarna når enighet å ena sidan och rätten till delaktighet i en domstolsprocess å andra sidan. Min bedömning är alltså sammanfattningsvis att barnrättslagen kommer minska det som inte kan

beskrivas som något annat än ett glapp mellan barnets rättigheter i och utanför en domstolsprocess. Så görs när domstolen åläggs att arbeta med konventionen som en helhet istället för enstaka bestämmelser.

Med ovan sagt anser jag inte att ett påskyndat transformeringsarbete är önskvärt. Jag anser istället att det svenska rättsväsendet behöver kunskap och strategier för hur handläggning, bedömning och beslut ska göras med ett sammanhållet regelverk som grund snarare än specifika bestämmelser i ett sådant regelverk. För att lyckas måste deltagande, precis som det ska förstås inom ramen för barnkonventionen, vara just ett fortlöpande utbyte och inte isolerade nedslag i processen. Att se barnets roll som något annat än föräldrarnas torde hindra interaktionen varför jag avslutar uppsatsen med att instämma i Titti Mattssons tankeexperiment. Den "lilla människans" rätt till delaktighet snarare än "barnets" rätt till delaktighet är utmärkande för barnrättslagens ikraftträdande.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Utredningsbetänkanden

SOU 2016:19 Barnkonventionen blir svensk lag.

SOU 2017:6 Se barnet!

Ds 2019:23 Vägledning vid tolkning och tillämpning av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Propositioner

Prop. 1981/82:168 Om vårdnad och umgänge m.m.

Prop. 1989/90:107 Om godkännande av FN-konventionen om barnets rättigheter.

Prop. 1990/91:8 Om vårdnad och umgänge.

Prop. 1994/95:224 Barns rätt att komma till tals.

Prop. 1997/98:7 Vårdnad, boende och umgänge.

Prop. 2005/06:99 Nya vårdnadsregler.

Prop. 2017/18:186 Inkorporering av FN:s konvention om barnets rättigheter.

Databaser

Walín, Gösta & Vängby, Staffan & Singer, Anna & Jänterä-Jareborg, Maarit: Föräldrabalken \ 6 kap. Om vårdnad, boende och umgänge (2019-09-17, version 9789139301752, Juno).

Litteratur

Dahlstrand, Lotta: *Barns deltagande i familjerättsliga processer*, doktorsavhandling vid juridiska fakulteten, Uppsala universitet, 2004.

Grahn-Farley, Maria: *Barnkonventionen – En kommentar*, upplaga 1:1, Lund: Studentlitteratur, 2019.

- Jäterä-Jareborg, Maarit & Singer, Anna: "Folkrätten i familjerätten – familjerätten i folkrätten", i: Stern, Rebecca & Österdahl, Inger (red.), *Folkrätten i svensk rätt*, upplaga 1:1, Malmö: Liber AB, 2012.
- Kleineman, Jan: "Rättsdogmatisk metod", i: Korling, Fredric & Zamboni, Mauro (red.), *Juridisk metodlära*, upplaga 1:4, Lund: Studentlitteratur, 2013.
- Olsen, Lena: "Rättsvetenskapliga perspektiv", *Svensk Juristtidning*, 2004, s. 105–145.
- Ryrstedt, Eva: "Barnets bästa och vilja i domstol", *Svensk Juristtidning*, 2009, s. 1013–1037 [cit. Ryrstedt (2009a)].
- Ryrstedt, Eva: "Samarbetsamtal – leder de till en "sann" överenskommelse för barnets bästa, eller bara en förhandlingslösning?", *Svensk Juristtidning*, 2009, s. 821–841 [cit. Ryrstedt (2009b)].
- Saldeen, Åke: *Barn- och föräldrarätt*, 7 upplagan, Uppsala: Iustus Förlag AB, 2013.
- Schiratzki, Johanna: *Barnrättens grunder*, 7 upplagan, Lund: Studentlitteratur, 2019.
- Singer, Anna: *Barnets bästa – Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle*, 7 upplagan, Stockholm: Norstedts Juridik, 2019 [cit. Singer (2019b)].
- Singer, Anna: *Barns rätt*, 2 upplagan, Uppsala: Iustus Förlag AB, 2019 [cit. Singer 2019a)].
- Sjösten, Mats: *Vårdnad, boende och umgänge samt verkställigheten av sådana avgöranden och överenskommelser*, 4 upplagan, Stockholm: Nordstedts Juridik, 2014.
- Stern, Rebecca: "Rätten till deltagande enligt FN:s barnkonvention", *Nordisk tidsskrift för menneskerettigheter*, 2007, s. 17–28.
- Thorburn Stern, Rebecca: *Implementing Article 12 of the UN Convention on the Rights of the Child*, volume 2, Leiden; Boston: Brill Nijhoff, 2017.

Övrigt

FN:s kommitté för barnets rättigheter, *Barnrättskommitténs allmänna kommentar nr 12 (2009) – Barnets rätt att bli hörd*, översättning december 2012, reviderad mars 2014, CRC/C/GC/12.

HSLF-FS 2017:51 Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöds allmänna råd om socialnämndens ansvar för vissa frågor om vårdnad, boende och umgänge.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset, *Slutrapport – Barnets rättigheter i vårdnadstvister*, 2015.

Elektronisk källa

Mattsson, Titti: "Föräldrarätten och barns rätt att komma till tals", UR Samtiden – Barnrättsdagarna 2019, <<https://urplay.se/program/212662-ur-samtiden-barnrattsdagarna-2019-foraldraratten-och-barns-ratt-att-komma-till-tals>>, besökt 2019-09-26.

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 1992 s. 666.

NJA 1995 s. 398.

NJA 2008 s. 963.

Hovrätten

RH 1992:78.

RH 1998:2.

Hovrätten för Västra Sverige, mål T 2646/07, dom 2008-12-05.

Svea hovrätt, mål T 8195-10, dom 2011-09-26.

Svea hovrätt, ärende ÖÄ 91-13, beslut 2013-02-04.

Svea hovrätt, mål T 1888-12, dom 2013-02-20.

Svea hovrätt, mål T 4649-12, dom 2013-02-21.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, mål T 541-13, dom 2013-09-02.